

UNIVERZITA PARDUBICE

FAKULTA FILOZOFICKÁ

KATEDRA FILOSOFIE

Aristotelovo pojetí přátelství

Bc. Markéta Černá

Diplomová práce

2013

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Markéta Černá**
Osobní číslo: **H11728**
Studijní program: **N6101 Filozofie**
Studijní obor: **Filozofie**
Název tématu: **Aristotelovo pojetí přátelství**
Zadávající katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce se bude zabývat problémem přátelství (filia) v Aristotelově Etice Nikomachově. Zaměří se na vyjasnění podmínek přátelství, pojmů, které se v Aristotelově pojetí s přátelstvím pojí, a na otázku, zda je po Aristotelově způsobu možné rozlišit určité typy přátelství. První část práce se bude věnovat Aristotelovu pojednání přátelství, jeho rozdělení do tří typů a jeho definici dokonalého přátelství. Druhá část se bude zabývat otázkou, jakou roli hraje podle Aristotela přátelství v dobrém (blaženém) životě. Třetí část se zaměří na problém přátelství u špatných lidí. A část poslední, čtvrtá, ukáže přátelství jako lidský fenomén. Například jako něco, co není možné mezi neživými věcmi.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Aristotelés: Etika Nikomachova, Praha: Petr Rezek, 1996.

Jakub Jinek: Přátelství, dobro, polis. K významu přátelství v celku Aristotelovy praktické filosofie, in: Studia Neoaristotelica, 8, 2011, pp. 72-94.

Nancy Sherman: Aristotle on Friendship and the Shared Life, 1987, Philosophy & Phenomenological Research, 47:589-613.

Stanislav Synek, Lidská přirozenost jako úkol člověka. K pojetí lidské přirozenosti v Etice Nikomachově, Fakulta humanitních studií, Karlova univerzita, Praha, 2011.

Michael Stocker: Schizofrenie moderních etických teorií, Journal of Philosophy, 73:453-66.

Martha Nussbaumová, Křehkost dobra, Oikoymenh, Praha: 2003.

Dean Cocking and Jeanette Kennett, Friendship and the Self, in: Ethics, Vol. 108, No. 3, 1998, Publisher by: The University of Chicago Press, 2012.

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Kamila Pacovská

Katedra filosofie

Datum zadání diplomové práce:

21. května 2012

Termín odevzdání diplomové práce:

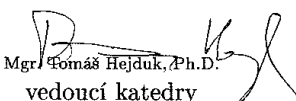
31. března 2013

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

 Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
532 10 Pardubice, Studentská 84

L.S.

Mgr. Tomáš Hejduk, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 1. února 2013

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 19. 6. 2013

Bc. Markéta Černá

Na tomto místě bych ráda poděkovala své vedoucí diplomové práce, paní Mgr. Kamile Pacovské, za její čas, který mi věnovala, za velmi důležité rady a potřebnou kritiku při psaní mé diplomové práce. Dále bych chtěla poděkovat své rodině a nejbližším přátelům za potřebnou podporu.

Anotace

Diplomová práce se bude zabývat problémem přátelství (filia) v Aristotelově Etice Nikomachově. První kapitola se zaměří na vyjasnění podmínek přátelství, pojmů, které se v Aristotelově pojetí s přátelstvím pojí, a na otázku, zda je po Aristotelově způsobu možné rozlišit určité typy přátelství. Druhá kapitola se věnuje interpretaci Nancy Sherman, která ukazuje, že dokonalé přátelství je spojené s výběrem „druhého já“, který vyžaduje shodu mezi přáteli a vzájemnou identifikaci. Třetí kapitola se zaměří na problematiku, zda je dokonalé přátelství možné i u špatných lidí, o kterých Aristotelés hovoří pouze ve spojení s nedokonalými druhy přátelství. Poslední kapitola pak blíže objasní, proč jsou pojmy přátelství a blaženosti u Aristotela nutně propojené.

Klíčová slova: přátelství, Aristotelés, dobro, ctnost, blaženost

Annotation

The thesis deals with the problem of friendship (filia) in Aristotle's Nicomachean Ethics. The first chapter clarifies the conditions of friendship, the concepts which are connected with friendship in Aristotle and the question, whether it is possible to differentiate some kinds of friendship in Aristotle. The second chapter focusses on Nancy Sherman's interpretation, that shows that perfect friendship is connected with the choice of „another-self“ that involves with consensus between friends and mutual identification. The third chapter focusses on the problematics whether perfect friendship is possible between bad people that are treated in Aristotle only in the connection with imperfect kinds of friendship. The final chapter clarifies why friendship and happiness are linked in Aristotle.

Title: Aristotle's Conception of Friendship

Keywords: friendship, Aristotle, good, virtue, happiness (eudaimonia)

OBSAH

ÚVOD	8
1. Aristotelovo pojetí přátelství	10
1.1. Úvod do Aristotelova pojmu přátelství	10
1.2. Jak by měl přátelský vztah podle Aristotela vypadat	12
1.3. Tři druhy přátelství u Aristotela	14
1.3.1. Přátelství pro užitek (χρήσιμον)	14
1.3.2. Přátelství pro rozkoš neboli příjemnost (ήδύ)	15
1.3.3. Dokonalé přátelství (τελεία)	16
1.4. Bližší pojetí dokonalého přátelství u Aristotela	17
1.5. Důležité momenty dokonalého přátelství: podobné hodnoty, společný čas, nemožnost osočování	19
1.6. Pojem podobnosti a dobra v přátelském vztahu	20
1.7. Rovnost (ισότητα), ctnost (αρετή) a dobro (άγαθός) mezi přáteli	21
1.8. Podobnost „nižších“ druhů přátelství s přátelstvím dokonalým, rovnost a přednost v přátelském vztahu	23
2. Jak vzniká dokonalé přátelství podle Nancy Sherman	25
2.1. Výběr „druhého já“	25
2.2. Shoda mezi přáteli	26
2.3. Identifikace s druhou osobou	28
3. Dokonalé přátelství pouze mezi dobrými lidmi?	31
3.1. Propojenost jednotlivých druhů přátelství	31
3.2. Problém přátelství u špatných lidí	33
3.3. Aristotelovo pojetí sebelásky (τό φίλαυτον)	35
3.4. Možnost sebelásky pouze u ctnostných lidí	37
4. Role dokonalého přátelství v lidské blaženosti	40
4.1. Potřeba dokonalého přátelství pro blažený život	41
4.2. Dokonalí přátelé jako vnější dobra	44
4.3. Soběstačnost dobrého života	46
4.4. Přátelství v prostoru obce	48
ZÁVĚR	50
POUŽITÁ LITERATURA	54

ÚVOD

Aristotelés se ve své *Etice Nikomachově* zabývá mnohými myšlenkami, naše práce se zaměří pouze na jeho pojetí přátelství, které není až tak jednoznačně uchopitelné, jak by se mohlo na první pohled zdát. Pro mnohé je přátelství běžným pojmem, se kterým se každodenně setkáváme a který nějak chápeme. Mohlo by se zdát, že není potřeba se nad tímto pojmem zamýšlet, Aristotelés nám ale ukáže, že se mýlíme. Sice si určitě každý z nás myslí, že moc dobře ví, co přátelství obnáší, jak vzniká, jak probíhá apod., ale umíme ho opravdu nějak vysvětlit? Je například přítelem někdo, koho milujeme a s kým hodláme založit rodinu? Dají se za přátele pokládat vlastní děti, se kterými máme dobrý vztah? Můžeme za přítele pokládat člověka, který na nás je milý, ale když je třeba, tak se za nás nepostaví? Aristotelés se nad pojmem přátelství podrobně zamýšlí, proto naše úvaha nad přátelstvím vyjde od Aristotela a jeho pojetí.

Aristotelés vychází z řeckého pojmu *philia*, která má v překladu více významů (přátelství, láska, vztah k dětem,...), my se však zaměříme pouze na jeden z významů, a to právě na přátelství. Aristotelés vychází z toho, že každý usiluje o dobrý život a o dosažení blaženosti. Toho můžeme podle Aristotela dosáhnout právě díky přátelství, které zasazuje do kontextu obce, kde podle něho probíhá veškerý dobrý život.

Jak uvidíme v první kapitole, přátelství musí podle Aristotela splňovat tři podmínky: v přátelství musí jít o přání dobra druhé osobě, ve vztahu musí být vzájemná přízeň obou osob a nakonec musí být toto přátelství uskutečnitelné.

Podle Aristotela jsou tři druhy přátelství: přátelství pro užitek, přátelství pro rozkoš a dokonalé přátelství, které je pro něj tím nejdůležitějším k dosažení blaženosti. Dokonalé přátelství je stálé a jako takové je založené na ctnosti, která se vyskytuje u obou členů tohoto vztahu.

Aristotelovo pojetí přátelství je hodně diskutovaným tématem, proto se v následující práci zaměříme na výběr nejdůležitějších problémů, které se k jeho interpretaci pojí. V druhé kapitole se budeme věnovat interpretaci Nancy Sherman, která ukazuje, že přítel je podle Aristotela naším „druhým já“, kterého si vybíráme a se kterým se musíme shodovat. S přítelem podle Aristotela dosahujeme jednotnosti mysli. Proto se umíme vcítit do jeho

situace a umíme se s ním ztotožnit (vůči tomuto tvrzení se ale vymezuje Stanislav Synek, který hovoří o nutnosti sebe-vědomí).

Ve třetí kapitole se soustředíme na Aristotelovo tvrzení, že špatní lidé nemají nárok na dokonalé přátelství a na texty Jakuba Jínka a Stanislava Synka, kteří tuto Aristotelovu myšlenku kritizují. J. Jínek je toho názoru, že i v nedokonalých přátelstvích přejeme druhému dobro a S. Synek nám ukáže, že je nutné nejprve nějak vnímat sebe sama, abychom se následně mohli dostat k druhým lidem a vytvořit s nimi vztah.

Problémem, na který poukazuje jak Aristotelés, tak J. Jínek, je pojetí sebelásky, které doplňuje pojetí přátelství. I zde podle Aristotela špatný člověk nemůže dosáhnout láskyplného vztahu (k sobě samému). Uvidíme, že tento pojem nejde chápat pouze v negativním smyslu. Nejde pouze o egoistický druh vztahu. Pokud bychom ale sebelásku chápali v negativním slova smyslu, pak bychom do ní mohli zahrnout i špatné lidi, kteří v druhém případě nemají na sebelásku nárok, jelikož nejsou vnitřně jednotní.

V poslední kapitole si ukážeme interpretace Stanislava Synka, Nancy Sherman a Marthy Nussbaumové. Zaměříme se na Aristotelovu myšlenku, že je přátelství spojené s blažeností. A jelikož chceme blaženost pro ni samu, tak je podle Aristotela soběstačná. Celý tento vztah se odehrává ve společenství, v prostoru obce. Pro Aristotela je totiž důležitá činnost, a to hlavně ve shodě s rozumem. Především ale činnost v obci, což znamená s druhými lidmi.

1. Aristotelovo pojetí přátelství

V první kapitole této práce se zaměříme na Aristotelovo pojetí přátelství, na základě kterého pak budou ostatní kapitoly postupovat. Pojem přátelství není u Aristotela ničím snadno pochopitelným, proto budeme postupovat krok po kroku. Ukážeme si jeho názory, ale i nedostatky, které se v jeho textu objevují. Abychom mohli začít, musíme nejprve trochu objasnit pojem *filia*, od kterého se celé naše práce bude odvíjet.

Řecký pojem *φιλία* (*filia*) má mnoho významů. V překladu by mohl znamenat například lásku, blízký vztah, náklonnost, oddanost, ale i přátelství. *Filein* je pak možné přeložit jako „mít rád“ a jedná se o cit mezi přáteli, rodiči a dětmi, mezi více lidmi, ale jde i o vztah u dětí. Jak sami vidíme, pojem *filia* není ani trochu jednoznačný, nelze do češtiny jednoznačně přeložit. I sám Aristotelés ho ve svém textu *Etika Nikomachova* používá v různých interpretacích (např. jako láska, přátelství, příjemnost, vztah mezi rodiči a dětmi). Pro naši potřebu se ale zaměříme pouze na jeden význam řeckého slova *φιλία*, a to přátelství. Přesněji se zaměříme na ty pasáže *Etiky Nikomachovy*, které pojednávají o *filia*, jako o přátelském vztahu.

1.1. Úvod do Aristotelova pojmu přátelství

Aristotelovo dílo *Etika Nikomachova* je, co do myšlenek, velmi obsáhlé. Nám bude pro naše téma stačit pouze část toho díla, a to VIII. a IX. kniha, ve kterých se Aristotelés zaměřuje na pojetí přátelství, které je tématem celého našeho textu.¹ Svou úvahu o přátelství Aristotelés začíná myšlenkou, že jde o jakousi ctnost, která je velmi potřebná pro život.² Jak dále uvidíme, tak přátelství je jednou z věcí, díky které dosahuje blaženosti. A v rámci své úvahy nad přátelstvím Aristotelés tvrdí, že je dokonce tak důležité pro život člověka, že i takový člověk, který by měl všechna ostatní dobra, tak by stejně nebyl spokojený. K úplné spokojenosti člověk totiž podle Aristotela potřebuje právě ono přátelství. Přátelé jsou totiž ti, kteří by měli stát poblíž, kteří by nám měli pomoci a zároveň by měli člověka vyslechnout. Ať už je člověk naladěn dobře či špatně, pravý přítel mu je vždy oporou a v každé situaci se mu snaží pomoci. Proto můžeme říci, že přítel je jedním z nejbližších lidí a chová se k nám

¹ Problematiku přátelství Aristotelés rozebírá i v díle *Etika Eudémova*.

² Eth. Nic, 1155a 4.

vždy mile a s pochopením. I když člověk není dobře naladěný a rozpoloženy, tak i přes to jeho přítel stojí při něm a jeho chování se snaží pochopit a pomoci mu nalézt cestu, jak se dostat z různých špatných situací a nálad.

Aristotelova etika je zaměřena na to, jak udržet obec (jak ji udržet pohromadě tak, aby vzkvétala), jak být správným a spravedlivým občanem (spojení obce a přátelství ještě rozebereme u pojetí Marthy Nussbaumové). Proto jeho úvaha nad přátelstvím zasahuje i do jeho pojetí obce, když říká, že přátelství je důležité jak v běžném životě každého člověka, tak i v obci.³ V dalších kapitolách uvidíme, že i Jakub Jinek zdůrazňuje, že u Aristotela přátelství tvoří nutné pojítko obce.⁴ Hned v první kapitole VIII. knihy EN nás Aristotelés upozorňuje na to, že obec by měla usilovat o přátelství mezi svými občany, protože pouze pak lze dosáhnout klidné a vyrovnané obce. „Obce udržuje přátelství, a zákonodárci usilují o ně více než o spravedlnost; neboť se zdá, že svornost jest něco podobného přátelství, k ní tedy co nejvíce směřují, a nesvornost jako nepřítel hledí co nejdále vypuditi.“⁵ Zákonodárci dokonce mají podle Aristotela o přátelství usilovat mnohem více, než usilují o spravedlnost. Přátelství v obci totiž Aristotelés přirovnává ke svornosti, proto je zapotřebí o něho usilovat. Svornost je ale pro Aristotela nižším pojmem nežli přátelství. A naopak nesvornost neboli nepřátelství je nutné z obce vyhánět.

Aristotelés hovoří o svornosti v šesté kapitole 9. knihy EN, kde ukazuje, že svornost sice patří do přátelství, ale může vzniknout i mezi lidmi, kteří se neznají, proto nesmíme pojmy přátelství a svornost zaměňovat.⁶ Svornost je podle Aristotela důležitá hlavně v obci, kde jde o stejné rozhodování. „Svornost se tedy zdá býti přátelstvím občanským, a tak také bývá nazývána; neboť se vztahuje k prospěšnosti a k tomu, co slouží praktickému životu.“⁷ Svornost je podle Aristotela možná mezi lidmi ctnostnými, kteří jsou podle něj svorni sami se sebou, a proto mohou být svorni i k ostatním.⁸

³ Eth. Nic, 1155a 23.

⁴ J. Jinek, *Přátelství, dobro, polis. K významu přátelství v celku Aristotelovy praktické filosofie*, in: *Studia Neoaristotelica* 8, 2011, s. 87.

⁵ Eth. Nic. 1155a 23-27.

⁶ Eth. Nic, 1167a 22-23.

⁷ Eth. Nic, 1167b 3-4.

⁸ Eth. Nic, 1167b 6.

Přátelství je tedy pro Aristotela důležitější nežli spravedlnost, neboť kde existuje přátelství, tam přeci již není zapotřebí spravedlnosti. Z čehož nám jasně vyplývá, že přátelé si navzájem nepůsobí nic, co by bylo nějakým způsobem nespravedlivé, to už by nešlo o přátelství. Tam, kde je přátelství, není tedy spravedlnost zapotřebí, přátelství je silnější než spravedlnost a hlavně přátelství je vztahem, který už spravedlnost předem nějak zaručuje, implikuje a zahrnuje. Podle Aristotela tam, kde je jen spravedlnost, tak tam je potřeba přátelství doplnit. „Mezi spravedlivými jest k doplnění potřebí přátelské lásky a, jak se zdá, mezi spravedlivými jest přátelská přichylnost největší.“⁹ Přátelství je tedy podle Aristotela něčím nutným a zároveň krásným, protože díky němu vzkvétá obec. „Neboť chválíme ty, kteří milují své přátele, a má-li někdo mnoho přátel¹⁰, zdá se to býti jednou z krásných věcí a někteří mají za to, že mužové dobří a přátelé jsou totéž.“¹¹

Ve druhé kapitole VIII. knihy EN Aristotelés probírá různé názory na přátelství. Například názor Euripida nebo Hérakleita. „Jedni je pokládají za jakousi rovnost a přátele za sobě rovné.“¹² Tito pak vidí přátelství jako určitou rovnost. A přátelé se pak nacházejí právě podle své podobnosti, protože rovný směřuje k rovnému. Což znamená, že jde o vyvážený vztah; lidé si v tomto vztahu jsou tedy podobní. Jiní ale vidí v přátelství spíše spojení něčeho, co si není až zas tak moc podobné. V podstatě jde spíše o spojení nepodobných povah dvou lidí. Tento názor pak používá myšlenku, že přátelství vzniká ze sváru.¹³ Několik názorů ve svém textu objasním, nicméně jich existuje ještě mnohem více.

1.2. Jak by měl přátelský vztah podle Aristotela vypadat

Ještě v rámci druhé kapitoly si Aristotelés pokládá důležitou otázku, jestli je přátelství možné u všech lidí; zda přátelství vzniká i u lidí špatných (tuto problematiku více rozebereme ve třetí kapitole); jestli je přátelství pouze jednoho druhu nebo jestli je přátelství vícero druhu?¹⁴ Tato otázka je nutnou otázkou, pokud se chceme dostat k jádru Aristotelova pojetí přátelství.

⁹ Eth. Nic, 1155a 28-30.

¹⁰ Později Aristotelés ve svém textu ukáže, že dobrých přátel nemůže být nikdy mnoho.

¹¹ Eth. Nic, 1155a 30-33.

¹² Eth. Nic, 1155a 32-33.

¹³ Eth. Nic, 1155b 7.

¹⁴ Eth. Nic, 1155b 8-14.

Aby Aristotelés přišel na svou odpověď, spojuje nejprve pojem přátelství s tím, co je hodno lásky (*filéton*), když říká „zdá se totiž, že není milováno všechno, nýbrž jenom to, co jest hodno lásky, a tj. buď to, co jest dobré nebo příjemné nebo užitečné.“¹⁵ Je tedy důležité si uvědomit, co je hodno a co je nehodno lásky a podle toho také můžeme přistoupit k pojetí přátelství. Aristotelés upozorňuje na to, že je milováno pouze to, co je hodno lásky, z čehož vyplývá, že není milováno vše. Tím odpovídá na první otázku, zda je přátelství u všech lidí – není. Ten, kdo si zaslouží lásku, je člověk, který je nějak dobrý nebo užitečný nebo příjemný.

Podle toho Aristotelés rozděluje tři druhy přátelství, ke kterým se dostaneme později. Přátelství se tedy podle Aristotela vztahuje pouze k lidem, nikoli k věcem neživým. U věcí neživých totiž podle Aristotela nemůže být opěťovaný cit, proto tento vztah není možný.¹⁶ A věci neživé ani nepřejeme dobra, ani pro ni nechceme dobré věci, což je další důvod, proč nemůže vzniknout přátelství na takovéto úrovni. (V pojetí Jinka taktéž uvidíme, že neživé věci musí být vyloučeny z přátelství). Pokud bychom přeci jen věci neživé přáli nějaký druh dobra, pak bychom ho přáli stejně jen kvůli svému prospěchu¹⁷, a to podle Aristotela není pravé přátelství. Nejdůležitější rozdíl, díky kterému později určíme Aristotelovo dokonalé přátelství, je tedy v tom, že svému příteli přejeme dobro pro něho samého (právě kvůli jeho konkrétní osobě), a ne pro nic dalšího nebo pro někoho dalšího. To bychom mohli interpretovat tak, že dobro příteli přejeme právě kvůli němu, protože on je naším přítelem. Na dobro přítele nám záleží, nejde nám pouze o náš prospěch, který bychom z našeho společného vztahu chtěli mít. V tom je podle Aristotela jedna z definic přátelství. „Příteli však, jak se říká, máme přáti dobra pro něho.“¹⁸

Ti, kteří přejí dobro druhé osobě, jsou podle Aristotela příznivci. Pokud je ale přízeň vzájemná, pak je to pro Aristotela znak skutečného přátelství, což je další definicí přátelství. „Vzájemná přízeň totiž prý jest přátelstvím.“¹⁹ Pokud jde o vzájemnou přízeň, která je opravdu opěťována z obou stran, je taky nutné, aby tento vztah byl uskutečnitelný a realizovatelný, aby nebyl skrytý, protože pouze pak můžeme hovořit o přátelství v pravém slova smyslu. Přátelství je totiž osobním vztahem, ve kterém mi jde o jednu konkrétní osobu,

¹⁵ Eth. Nic, 1155b 17-19.

¹⁶ Můžeme mít například rádi oblíbený svetr, ale ten svetr nás nemůže mít rád, on náš vztah není schopný opěťovat – v tomto smyslu Aristotelés myslí, že přátelství je možné pouze mezi lidmi.

¹⁷ Pokud bychom zůstali u příkladu se svetrem, pak by to znamenalo, že po svetru chceme, aby i nadále zůstal tak hezky barevný a příjemný; v tomto smyslu bychom mu přáli určité dobro, které by ale mělo vést k našemu prospěchu. Proč chceme, aby svetr zůstal příjemný, přeci proto, abychom ho i nadále mohli nosit a připadat si v něm dobře. Jde nám pouze o náš vlastní prospěch.

¹⁸ Eth. Nic, 1155b 31.

¹⁹ Eth. Nic, 1155b 33-34.

kteří přejí dobro. Mohli bychom to tedy interpretovat tak, že je pro mě tato druhá osoba nenahraditelná – toto ale platí pouze u dokonalého přátelství.

Pokud bychom nyní shrnuli, co jsme se prozatím z Aristotelova textu dozvěděli, pak dojdeme ke třem podmínkám přátelství: přání dobra příteli pro něho samotného, vzájemnost našeho vztahu a skutečnost našeho přátelství (to, že je možné náš vztah nějak realizovat, že nejde pouze o „platonickou lásku“).

1.3. Tři druhy přátelství u Aristotela

Nyní se už ale konečně dostáváme ke třem druhům přátelství, které Aristotelés ve svém pojetí přátelství rozděluje. Rozděluje je na základě toho, jestli jde o přátelství, ve kterém nám jde o užitek, nebo o rozkoš neboli příjemnost, nebo o přátelství, ve kterém nám nějak jde o ctnost druhého člověka. Dostává se k tomu konkrétně ve třetí kapitole VIII. knihy EN.

1.3.1. Přátelství pro užitek (χρήσιμον)

Přátelství je tedy za prvé *pro užitek*. V tomto druhu přátelství jsou přátelé ve vztahu kvůli užitku, který ze sebe navzájem mají. „Ti tedy, kdo mají rádi pro užitek, nemilují jeden druhého pro jejich osobu, nýbrž proto, že se jednomu od druhého dostává nějakého dobra.“²⁰ Toto tvrzení Aristotelés uvádí ve třetí kapitole VIII. knihy EN a mohli bychom jej pochopit tak, že mi je přítel nějak užitečný a díky tomu se dostávám ke svému vlastnímu dobru, nikoli k jeho dobru. Tento vztah ale není vyrovnaný, vždy je například na jedné straně „miláček“ a na druhé straně „milovník“²¹ (tyto pojmy Aristotelés používá dále, a to v 5. kapitole VIII. knihy EN), oba z toho vztahu ale mají užitek. „Miláček“ je rád, že tu pro někoho může být a „milovníkovi“ se dostává užitku, kvůli kterému v tomto druhu vztahu setrvává. Později nám ale Aristotelés ukáže, že i u „nižších“ druhů přátelství jde o určitou vzájemnost a přání si dobra. Stejně jako Stanislav Jinek, ten se také zaměřuje na podobnost mezi všemi druhy přátelství; to si ale ukážeme až později.

²⁰ Eth. Nic, 1156a 10-12.

²¹ Eth. Nic, 1157a 7.

1.3.2. Přátelství pro rozkoš neboli příjemnost (ήδύ)

Dalším druhem je přátelství *pro rozkoš*. Pouze pokud mi je druhá osoba nějak příjemná, milá a tímto způsobem prospěšná, pak s ní udržuji přátelský vztah, ze kterého vychází opět mé dobro, pro mou vlastní osobu. „Neboť lidé nemilují těch, kteří jsou vtípní, pro jejich osobní vlastnosti, nýbrž proto, že jsou jim příjemní.“²²

Tyto dva druhy přátelství jsou takové mezilidské vztahy, ve kterých nám jde o naše vlastní dobro, o náš prospěch o naši spokojenost, nikoli o dobro druhé osoby. Druhého máme rádi proto, že nám to přináší nějaký prospěch a užitek, nemáme ho rádi tak, abychom mu přáli dobro bez ohledu na naše vlastní dobro. Druhá osoba je pouze určitým prostředkem k našemu dobru, nikoli k jeho dobru. A jako takový to prostředek, je pak druhá osoba nahraditelná. Později se ale ukáže, že i v těchto dvou „nižších“ druzích přátelství jde o přání dobra druhé osobě, k tomu se ale dostaneme až později. Nejde nám ani tak o to, jaký je to člověk, o jeho charakter či vlastnosti, jde nám pouze o to, abychom z našeho vzájemného vztahu vytěžili maximální užitečnost a vše, co nám bude prospěšné – což by mohla být jedna z možných interpretací, Aristotelés to sám ve svém textu neuvádí tímto způsobem.

V těchto vztazích jsou důležité naše hodnoty, nejde nám o hodnoty druhé, to už by byl třetí typ přátelství, ke kterému se hned dostaneme. Z těchto všech důvodů pak Aristotelés tyto dvě přátelství označuje jako nahodilá. A jako nahodilá se podle něho i snadno rozvazují. Víme přeci, že člověk se přeci během života mění a vyvíjí a s tím se mění i jeho chování, hodnoty a to, jestli nám je stále užitečný a milý nebo už nikoli. Pokud totiž mluvíme o přátelství pro užitek nebo o přátelství pro rozkoš, pak v tomto vztahu zůstáváme jen potud, pokud nám ten druhý člověk přináší, co od něho očekáváme, což je spokojenost, dobro, užitečnost, příjemnost. „Ti, jimž cílem přátelství jest užitečnost, ruší přátelský svazek zároveň s prospěchem; neboť nebyli přáteli sobě, nýbrž prospěšnosti.“²³

Aristotelés zde naznačuje, že pokud se druhý člověk změní natolik, že už nám nepřináší žádné potěšení, pak s ním vztah rozvážeme a hledáme nového přítele, který ho nahradí. Proto jde o přátelství nahodilá a netrvalá. „Neboť tu milovaná osoba jest milována nikoli z toho důvodu, že jest taková, jaká jest, nýbrž proto, že poskytuje nějakého dobro nebo rozkoše.“²⁴ V tuto chvíli mi je příjemný jeden člověk, ale za chvíli mi může být příjemný

²² Eth. Nic, 1156a 13-15.

²³ Eth. Nic, 1157a 14-16.

²⁴ Eth. Nic, 1156a 17-20.

úplně někdo jiný. Takoví přátelé se často setkají náhodou, chvíli si jsou navzájem prospěšní, ale pokud prospěšnost zmizí, tak zmizí i jejich vzájemný přátelský vztah a začínají tak hledat nového člověka, který jim bude přinášet dobro. „Zanikne-li tedy to, pro co lidé byli přáteli, zaniká i přátelství, jako by přátelství bylo podmíněno pouze tím.“²⁵

Jako příklad přátelství pro užitek a pro rozkoš Aristotelés uvádí přátelství mezi starci, muži a jinochy.²⁶ Podle Aristotela staří lidé ve svém věku hledají někoho, z koho budou mít nějaký užitek. A mladí muži zase naopak hledají někoho, kdo pro ně bude představovat prospěch a nějaký užitek. Jde jim o momentální prospěch, který chtějí ukojit, proto si hledají někoho, kdo pro ně na tuto chvíli bude příjemný a užitečný, ale za nějaký čas už tomu tak být nemusí. Takoví lidé (starci, muži a jinoši), podle Aristotela, spolu tráví čas, jen tehdy, jsou-li si prospěšní. Jen pokud ze sebe navzájem mají dobro, tak svůj vztah udržují. Jsou spolu jen pro svůj užitek, a to jim stačí, nic více ve svém vztahu nehledají. Starci si velmi rychle mohou být nepříjemní, pokud překročí dobu, kterou spolu tráví a jinoši si po delší společné době už nepřinášejí žádný užitek. „Mezi lidmi nevlídnými a starými vyskytuje se přátelství tím řidčeji, čím jsou nevrlejší a čím se ze vzájemného styku méně radují; neboť se zdá, že především tyto vlastnosti, přívětivost a družnost, náležejí k přátelství a je působí.“²⁷ Proto u starců i jinochů jde o přátelství krátkodobá a mnohdy nahodilá, která se hodně často mění.

1.3.3. Dokonalé přátelství (τελεία)

Předchozí druhy přátelství jsou nedokonalé. „Ti tedy, kdo milují pro užitek, milují pro své vlastní dobro, a kdo pro rozkoš, milují pro svoji příjemnost a nikoli proto, že milovaná osoba jest taková, jaká jest, nýbrž že jest užitečná neb příjemná.“²⁸

Nyní se ale již konečně dostáváme ke třetímu druhu přátelství, které je pro Aristotela nejdůležitější. Je jím *dokonalé přátelství*, čili přátelství pro ctnost, kterou oceňujeme v druhém člověku. Dokonalé přátelství bychom mohli interpretovat jako vztah, kde mi jde o dobro a hodnoty mého přítele, nikoli o mé vlastní, jak tomu bylo doposud. Dokonalé přátelství není sobeckým vztahem, druhý člověk není využíván pro mé vlastní dobro. Dále z textu vyplývá, že u tohoto typu přátelství mi záleží na jedné konkrétní osobě a mám ji ráda

²⁵ Eth. Nic, 1156a 24.

²⁶ Eth. Nic, 1156a 25.

²⁷ Eth. Nic, 1158a 1-5.

²⁸ Eth. Nic, 1156a 15-17.

se vším zlým i dobrým, mám ji ráda takovou, jaká je a nechci ji měnit. U této druhé osoby mi jde o její kvality, tudíž je pro mě tento přítel nenahraditelný.

Problémem zde ale je, že Aristotelés tvrdí, že u dokonalého přátelství u druhého člověka oceňujeme určité kvality, ale tyto kvality může mít přeci i jiný člověk. Neznamená to pak, že je ten člověk nahraditelný? Vždyť podobné kvality, jako má náš přítel, může mít i spousta jiných lidí. Otázkou tedy je, co pro mě konkrétní osoba znamená? V čem tedy spočívá přítelova nenahraditelnost? Člověk ve svém životě už něco zažil, prožil různé zážitky, a to jak dobré, tak i špatné, a to tvoří tu jeho osobnost. Během života se utváří to, kým vlastně jsme. Postupně se tak dostáváme k nám samým. To všechno vyžaduje společný čas a společně trávený život, k čemuž se ještě dostaneme.

1.4. Bližší pojetí dokonalého přátelství u Aristotela

Celá čtvrtá kapitola VIII. knihy EN se věnuje dokonalému přátelství, které je podle Aristotela tím nejdůležitějším, jak jsme již řekli. Tuto kapitolu Aristotelés začíná určitým vymezením toho, jak chápe dokonalé přátelství: „Dokonalé přátelství jest mezi lidmi dobrými a ctnosti si podobnými. Tito totiž si stejně přejí dobra proto, že jsou dobří, dobří pak jsou sami v sobě; a ti, kdo přejí dobra svým přátelům pro jejich osobu, bývají pravými přáteli – neboť tak smýšlejí sami ze sebe, nikoli nahodile - ; proto přátelství mezi nimi trvá tak dlouho, dokud jsou dobří, ctnost pak jest stálá; i jest každý z nich dobrý sám v sobě i dobrý k příteli.“²⁹ Z toho důvodu tedy vidíme, že pouze lidé, kteří si jsou v ctnosti podobní, si mohou přát dobra navzájem, protože jako takoví nepotřebují svého vlastního dobra, protože ho už dávno mají.

Takoví lidé si jsou i prospěšní, příjemní a mají ze sebe užitek, ale to pro ně je jen vedlejší věc. Nejdůležitější je, že si přejí dobro navzájem, a to právě díky tomu, že jsou oba v přátelském vztahu dobří. Takoví lidé, jak vyplývá z Aristotelova textu, jsou totiž dobří sami v sobě, proto už dobro nepotřebují, a proto ho mohou přát druhé osobě. Taková přátelství jsou pak stálá a určitě nemohou být nahodilá, jako tomu bylo u předešlých přátelství pro užitek a pro rozkoš. Pokud je přeci člověk dobrý a ctnostný, pak je podle Aristotela tento stav trvalý a neměnný, proto je i přátelství, které vznikne mezi takovými lidmi, stálé a neměnné. Aristotelovo tvrzení je tedy takové, že v dokonalém přátelství spočívají pouze lidé dobří, kteří

²⁹ Eth. Nic, 1156b 7-14.

přejí dobro druhému, ale přitom jsou sami dobří. Přátelství mezi takovými lidmi je stále proto, že ctnost je stálá.

Takových lidí, kteří by byli dobří a v ctnosti si podobní, není mnoho. Aristotelés přímo říká, že „takových přátelství jest poskrovnu.“³⁰ Pouze několik lidí má tyto vlastnosti. Pokud má mezi takovými lidmi vzniknout opravdové přátelství je zapotřebí určitého času. Dokonalé přátelství „potřebuje také času a návyku pospolitého života.“³¹ Není to totiž ten typ přátelství, který vznikne nahodile. Právě přátelství potřebuje určitý společně strávený čas a návyk. Sami víme, že lidé se pořádně poznají až po určité době, a teprve tehdy může podle Aristotela vzniknout tak pevný a stálý svazek, jako je dokonalé přátelství. Lidé spolu musí strávit nějaký čas, aby se vzájemně poznali, a aby se ujistili o tom, že jsou oba dobří a hodni lásky.

Dále je podle Aristotela nutná důvěra³² v dokonalém přátelství, lidé si musejí začít důvěřovat, aby mohlo vzniknout dokonalé přátelství, a to přeci vyžaduje určitý čas. Důvěra je tedy také něčím důležitým a je v tomto smyslu pochopena tak, že musíme dojít k přesvědčení, že i druhému záleží na mém dobru, že ten vztah, ta důvěra a přání si dobra jsou vzájemné. Důvěra musí být v přátelství obsažena, jinak by ani tento vztah nebyl možný. Vzájemnost je dalším důležitým pojmem, pokud mluvíme o dokonalém přátelství. Proto se pravá přátelství uzavírají až po delší době, nikoli ihned, co se dva poznají.

Aristotelův výklad bychom tedy mohli pochopit tak, že v příteli musíme nacházet něco, co je základem našeho vztahu, a tím je jeho dobro, to, že je ctnostným a dobrým člověkem, který podle Aristotela žije v obci. Dále je zřejmé, že dobro v příteli musíme vidět a oceňovat ho. Je totiž rozdíl, jestli oceňujeme jeho dobro, protože to působí prospěch nám (tak tomu je v přátelství pro užitek a v přátelství pro rozkoš) nebo jestli přítelovo dobro oceňujeme pro něho samotného.

Zde bychom ovšem mohli poukázat na problém - co je příčina čeho? Jestli nejprve v dané osobě oceňuji její hodnoty, na základě kterých vzniká náš citový vztah, nebo jestli nejprve vznikne vztah na základě toho, že mám druhou osobu pro něco ráda a až díky tomu začnu oceňovat její hodnoty; to je velmi problematické. První možností je, že na základě ocenění dobra druhého ve mně vznikne přátelský vztah. Druhou možností je, že mám nejprve

³⁰ Eth. Nic, 1156b 25.

³¹ Eth. Nic, 1156b 25-26.

³² Eth. Nic, 1156b 30.

určitý vztah k dané osobě, mám ji ráda, a až pak díky tomu citu poznám, že je druhý člověk dobrý. To je problematická otázka, kterou Aristotelés přesněji nevysvětluje. Možná bychom se měli spíše přiklánět k první možnosti, která dle mého názoru více vyplývá z Aristotelova textu. Nejprve ve druhém oceňuji jeho hodnoty a vidím jeho ctnost, a to jak je dobrý. A až následně na základě těchto ocenění mezi námi vzniká přátelský vztah.

1.5. Důležité momenty dokonalého přátelství: podobné hodnoty, společný čas, nemožnost osočování

Pro rychlé zopakování si připomeňme základní podmínky přátelství, které jsou: že si přátelé musejí navzájem přát dobro, musí to být lidé dobří a v ctnosti si podobní a konečně tento vztah a vše kolem musí být vzájemné.

Tak tedy Aristotelés popisuje dokonalé přátelství, ve kterém se oběma stranám dostává téže péče, ohleduplnosti, pochopení i všeho ostatního. Z textu nám jasně vyplývá, že partneři v tomto vztahu si jsou natolik podobní svým charakterem a hodnotami, že jsou oba dobří, a proto si mohou dobro přát navzájem, nikoli jen pro sebe sama. Už jen tím, že jsou sami v sobě dobří, tak působí dobro pro druhého, nebo by to tak alespoň podle Aristotelových myšlenek mělo být. Pouze tedy lidé dobří jsou přáteli pro sebe samy. Lidé špatní pak podle Aristotela bývají přáteli pro užitek, nebo pro rozkoš; tento vztah pak zaniká v momentu, kdy už si tito lidé navzájem nepůsobí prospěch. Lidé špatní totiž podle Aristotela ze sebe nemají radost, jako lidé dobří. Lidé špatní ze sebe mají radost jen v případě, že z toho mají nějaký prospěch.³³ (V pojetí Jakuba Jinka si ale ukážeme, že i lidé špatní přejí druhé osobě dobro).

V pravém přátelství podle Aristotela stačí, když jsou dva přátelé spolu, a už to jim působí radost³⁴, nemusí za tím hledat nic dalšího. Jde o radost ze vzájemné společnosti a sdíleného času, což se ukazuje jako další důležitý moment dokonalého přátelství. U dokonalého přátelství je zapotřebí společné žití, vzájemná radost a vzájemné působení a přání si dobra. Patří sem nejen přátelské vztahy, ale i vztahy rodinné, nebo vztahy na pracovišti. Dobří přátelé spolu také tráví opravdu hodně času, mnohdy spolu i bydlí, ale pokud dojde k většímu časovému odloučení, nutně to neznamená, že se přátelství musí zrušit. Vzdálenost a odloučení nejsou pro přátelství ničím dobrým, ale nevede to nutně k rozpojení tohoto vztahu.

³³ Eth. Nic, 1157a 20.

³⁴ Eth. Nic, 1157a 20, 1157b 8.

Při určitém odloučení spíše dochází k potvrzení přátelství. Když jeden s druhým nějaký čas není, tak pouze tak zjistí, jestli jim oběma jde o to samé, totiž jestli je pro oba jejich vztah stejně důležitý a jestli jeden pro druhého znamenají totéž. S odloučením se oba přesvědčí, zda jejich přátelství je dokonalé, a tudíž trvalé. Pokud ale vzájemné odloučení trvá příliš dlouho, tak Aristotelés upozorňuje na to, že může zaniknout i dokonalé přátelství, proto je k přátelství nutný i společně strávený čas, aby fungovalo, tak jak má. Proto právě společné žití je tím, co nejvíce označuje přátele.³⁵ Lidé spolu ale mohou žít jen potud, pokud si jsou navzájem příjemní. Nikdo by přeci nebydlel s někým, kdo by mu byl nelibý. Proto je u pravých přátel, kteří spolu bydlí, důležitá vzájemná příjemnost³⁶ a také zájem o stejné věci. O čemž Aristotelés mluví jako o základu družnosti.³⁷

Pouze pokud jsou opravdoví přátelé, tak mezi nimi podle Aristotela není možné osočování, protože se už nějakou dobu znají, a tudíž vědí, co od sebe mohou navzájem čekat. Proto je osočení u dokonalého přátelství nemožné. „Pouze v dokonalém přátelství jest nemožné osočení; neboť lidé nikomu snadno neuvěří proti tomu, koho sami za dlouhé doby vyzkoušeli. V tomto přátelství jest důvěra a nikdy v něm jeden druhému nekřivdí.“³⁸ V ostatních druzích přátelství jsou ale křivda a osočení možné, protože jde o přátelství nahodilá, která většinou trvají krátkou dobu, za kterou se ti dva tak moc dobře neznají, proto jsou tyto jevy možné a většinou i běžné.

1.6. Pojem podobnosti a dobra v přátelském vztahu

K dalšímu odlišení dokonalého přátelství od „nižších“ druhů přátelství Aristotelés používá pojem podobnosti.³⁹ V dokonalém přátelství jde podle Aristotela o vztah mezi dobrými lidmi. Mohli bychom to interpretovat tak, že jde o jejich dobro pro toto dobro, nikoli pro nic dalšího. Čímž máme na mysli, že za dobrem druhého nehledají nějaký prospěch pro sebe, díky tomu, že jde o dva stejně dobré lidi, tak si mohou vzájemně přát dobro a nehledat za tím žádný prospěch. Zatímco ostatní přátelství (přátelství pro rozkoš a přátelství pro užitek) vznikají mezi lidmi, kteří si jsou podobní. V tomto smyslu se pak přátelství udržuje jen potud,

³⁵ Eth. Nic, 1157b 8.

³⁶ Musí mi ale být přítel vždy příjemný? Vždyť pravé přátelství se právě pozná podle toho, že jsem s přítelem, i když zrovna nemá svůj den a tudíž mi moc příjemný není.

³⁷ Eth. Nic, 1157b 24.

³⁸ Eth. Nic, 1157a 21.

³⁹ V další kapitole uvidíme, že Jakub Jinek hovoří o podobnosti mezi všemi třemi druhy přátel.

pokud jde mezi těmito lidmi o nějaké dobro, nebo o něco, co se mu podobá.⁴⁰ A samozřejmě z toho musí mít oba dva nějaký prospěch. Zmínila jsem dobro a přitom se nebavíme o dokonalém přátelství. To ale není chyba, neboť Aristotelés mluví o dobru i mezi přáteli pro rozkoš nebo pro užitek, ale dobro je zde chápáno v jiném smyslu, než u dokonalého přátelství.⁴¹ V těchto vztazích se také objevuje dobro, a to tak, že pokud jeden druhému působí nějakou rozkoš, prospěch nebo užitek, tak jde o určité dobro. Pro toho, kdo přijímá prospěch, je tento stav dobrem. Proto se dá o dobru mluvit i u těchto druhů přátelství.

„Třídí-li se přátelství v tyto druhy, budou lidé špatní přáteli pro rozkoš neb pro užitek, protože si v úsilí o ně jsou podobni, dobří lidé však budou přáteli již pro sebe samy; totiž z důvodů, že jsou dobří.“⁴² Špatní lidé jsou tedy přáteli pouze nahodile, nebo pro podobnost. V tomto místě Aristotelés konečně trochu více rozebírá pojem špatného člověka⁴³, doposud se více zabýval člověkem ctnostným a dobrým. Špatnému člověku jde podle Aristotela o rozkoš a o požitek. Špatný člověk nemá přístup k dobru jako takovému. Užitek je pak něčím, co u něho vede k libosti, tedy k určitému typu dobra. Všichni špatní lidé usilují o požitek a užitek a právě v tomto bodě jsou si podobni, proto se u přátelství pro rozkoš nebo pro užitek mluví právě o podobnosti mezi partnery.

1.7. Rovnost (ισότητα), ctnost (αρετή) a dobro (ἀγαθός) mezi přáteli

Pro Aristotela je nejdůležitější, že dokonalé přátelství vzniká mezi lidmi ctnostnými. Z toho důvodu každý člověk hledá to, co mu je příjemné, co je pro něho dobré. Ctnostný člověk proto hledá ctnostného člověka, se kterým pak může sdílet podobné zájmy a hlavně vzájemnost jejich dobra. Mohli bychom říci, že v dokonalém přátelství jde hlavně o to, že já jsem dobrý, a proto jsem dobrý i pro mého přítele (on ve mně to mé dobro oceňuje), kterému samozřejmě přeji dobra pro něho samotného. „Kdo tak miluje přítele, miluje své vlastní dobro; neboť dobrý člověk, když se stane přítelem, stane se dobrem tomu, komu se stane přítelem. Každý z nich tedy miluje své vlastní dobro a jeden druhému rovně odplácí svým přáním a slastí; rovnost se totiž nazývá přátelstvím.“⁴⁴

⁴⁰ Eth. Nic, 1157a 34.

⁴¹ Pojem dobra v nedokonalých druzích přátelství více rozebereme v pojetí Jakuba Jinka.

⁴² Eth. Nic, 1157b 1-4.

⁴³ Pojem špatného člověka více rozebereme v kapitole zabývající se pojetím přátelství u Stanislava Synka.

⁴⁴ Eth. Nic, 1157b 33-37.

Tuto Aristotelovu myšlenku bychom mohli interpretovat tak, že mezi pravými přáteli dochází k jejich identifikaci.⁴⁵ Jeden se identifikuje s druhým, a to díky tomu, že jsou si tolik podobní a oba dva jsou dobří a ctnostní. Tím, že dochází k této identifikaci, tak dochází zároveň k tomu, že se přítel stává mnou a naopak. Já jsem dobrý a dobro přeji mému příteli, ale pro něho je dobré i to, že já sám jsem dobrý. Už tento stav do přátelství vnáší rovnost, ctnost a dobro.

Celá tato problematika může být pochopena tak, že pokud jeden něco činí pro druhého, tak se přitom nemusí cítit nijak ponížený, protože díky tomu, že je přítel součástí nás samých, tak to, co pro něho zrovna činím, v podstatě činím i sám pro sebe. Proto se u dokonalého přátelství stále mluví o podobnosti ctností a o rovnosti. A taky Aristotelés často mluví o tom, že přítel je v podstatě mým „druhým já“. (Pojem „druhého já“ ještě více rozebereme v pojetí Nancy Sherman ve čtvrté kapitole).

Dalším důležitým bodem v Aristotelově pojetí přátelství je to, že dokonalé přátelství není možné mezi více lidmi najednou. „Není možno býti přítelem v dokonalém přátelství mnoha lidem, jako ani nelze zároveň milovati mnoho lidí.“⁴⁶ Dobrým přítelem jsem nejčastěji pouze jedné osobě, nikoli více lidem. Podle Aristotela je totiž nepravděpodobné, aby bylo více lidí dobrých, a aby si zrovna tito lidé byli podobní a blízcí natolik, aby všichni uzavřeli dokonalé přátelství. Už jen to, že pravé přátelství vyžaduje určitou dávku společného života a zvykání si na druhého, vylučuje, že by v dokonalém přátelství setrvalo mnoho lidí. Pokud totiž přátelství předchází vše již zmíněné, ani by to nebylo možné. Člověk by ani neměl tolik času, aby všechny lidi tak dobře poznal a následně s nimi mohl uzavřít pravé přátelství. S přáteli je nutné mít už určitou zkušenost, proto by bylo velmi obtížné pokoušet se o tuto zkušenost s mnoha lidmi. Jiným příkladem jsou ale přátelství pro rozkoš nebo pro užitek, v těchto případech je už přátelství mezi více lidmi klidně možné. Protože více lidí si může být příjemných, mohou ze sebe mít prospěch nebo užitek a mohou si tak působit dobro. Takováto přátelství ani nepotřebují mnoho společného času, často vznikají nahodile, proto je možné, že vznikají mezi více lidmi najednou.

⁴⁵ Pojem identifikace rozebereme v jiném smyslu v pojetí Nancy Sherman v poslední kapitole.

⁴⁶ Eth. Nic, 1158a 11.

1.8. Podobnost „nižších“ druhů přátelství s přátelstvím dokonalým, rovnost a přednost v přátelském vztahu

Aristotelés konstatuje, že pravému přátelství se podobá více přátelství pro příjemnost. Mezi takovými lidmi je podle něj totiž více ušlechtilosti, než u přátelství pro užitek.⁴⁷ V přátelství pro příjemnost dochází k libosti a radosti na obou stranách. Sice pro každého z nich tu libost působí něco jiného, kvůli čemuž ten vztah udržují, ale to je pro naše vysvětlení vedlejší. Hlavní je to, že oba dva partneři prožívají příjemnost a radost, a proto se tento vztah podle Aristotela nejvíce podobá dokonalému přátelství, kde v podstatě dochází k podobnému jevu, jen jde o to, že v dokonalém přátelství si dobro přejí navzájem a vždy pro toho druhého kvůli němu samotnému. Dalším důvodem, proč je přátelství pro příjemnost více podobné dokonalému přátelství, než přátelství pro užitek, je podle Aristotela ten, že šťastný člověk potřebuje ke svému štěstí nikoli užitečnost, ale spíše příjemnost.⁴⁸ A každý přeci ve svém životě usiluje o to, aby byl šťastný. Proto, i když jde o přátelství nahodilé a netrvalé, lidé spíše spojují své životy s lidmi, kteří jim přinášejí příjemnost a mohou se tak díky tomu cítit alespoň na chvíli šťastnými.

V předešlé kapitole jsme se dozvěděli, že dokonalá přátelství jsou založena především na rovnosti. To se týká jednak rovnosti, při které obě strany chtějí totéž a přejí si totéž, nebo jde o rovnost, kdy jedno směřuje za druhé, na příklad rozkoš za prospěch apod.⁴⁹ Dalším bodem přátelství je v Aristotelově pojetí podobnost, díky které se dva lidé spojují do vzájemného vztahu. Kdyby si lidé podle Aristotela v určitých věcech nebyli podobní, pak by mezi nimi nemohl vzniknout žádný vztah. Přeci jen je vzájemná podobnost důležitější, než si většinou uvědomujeme. Podobní lidé mají podobné priority, podobné hodnoty a hlavně si jsou podle Aristotela v dokonalém přátelství podobní v ctnosti, což je pro celý jejich vztah tím nejdůležitějším.

Podle Aristotela může přátelství ale vzniknout i při nějaké přednosti. Jako příklad nám v tomto případě Aristotelés uvádí otce a syna, ženu a muže nebo podřízeného a nadřízeného.⁵⁰ Sice už nejde přímo o přátelské vztahy, ale k našemu tématu se to jako doplnění hodí. Protože jde o třetí druh toho, na základě čeho může přátelství vzniknout. Každá z těchto osob má různou ctnost, cítí uje rozdílnou lásku a také nestejně přátelství. Proto jedna strana od tohoto

⁴⁷ Eth. Nic, 1158a 18-21.

⁴⁸ Eth. Nic, 1158a 24.

⁴⁹ Eth. Nic, 1158b 1-3.

⁵⁰ Eth. Nic, 1158b 13-14.

vztahu vyžaduje něco trochu jiného, než strana druhá, ale i přes to jde o přátelství, které je trvalé a dobré. Neboť pokud se vztah mezi lidmi vyrovná, a to tím, že se každému dostává toho, čeho chce, pak vznikne určitá rovnost, která je přeci pro přátelství velmi důležitá. Měli bychom si ale dát pozor na rozdíl mezi rovností právní a rovností mezi přáteli, na který nás Aristotelés upozorňuje v deváté kapitole VIII. knihy EN. To by ale bylo na další samostatnou kapitolu, proto nám pro naše účely postačí vědět, že tento rozdíl existuje.

2. Jak vzniká dokonalé přátelství podle Nancy Sherman

V předchozích kapitolách jsme si uvedli Aristotelovo pojetí přátelství. Nyní již víme, že Aristotelés rozlišuje tři druhy přátelství a právě ono dokonalé přátelství probíhá mezi ctnostnými lidmi a je pro Aristotela nejdůležitější. Toto dokonalé přátelství je možné jen mezi ctnostnými lidmi, kteří dobře jednají a kteří během svého života usilují o dosažení blaženosti. Nyní se ale pojďme podívat na pojetí Nancy Sherman, která interpretuje Aristotelovy myšlenky. Sherman Aristotelovy formulace nezavrhuje, jen nám ve svém textu ukazuje, jak to vidí ona. Její stanovisko je navázáním na Aristotela a myslím si, že nám pomůže objasnit Aristotelovy myšlenky. Nancy Sherman vychází ve svém textu především z *Etiky Nikomachovy*, ale i z *Etiky Eudémovy*.

2.1. Výběr „druhého já“

V VIII. knize *Etiky Nikomachovy* Aristotelés hovoří o nejlepším neboli dokonalém druhu přátelství, a to v tom smyslu, že jde o přátelství mezi ctnostnými dospělými lidmi. V tomto vztahu ale nejde podle Nancy Sherman pouze o uznanou podobnost vlastností a uznanou podobnost dobré vůle, jde především o uznanou podobnost volby někoho jiného.⁵¹ Sherman dává důraz hlavně na tuto volbu druhého člověka; k vysvětlení pojmu se hned dostaneme. Jak již víme, tak dokonalé přátelství je podle Aristotela mezi lidmi dobrými a vyžaduje tedy vzájemnou náklonnost (*antiphilia*) a vzájemný výběr (*antiprohairesis*) s ohledem na sebe i na druhého. Já si vybírám svého přítele, ale i on si takto vybírá. Vzájemná volba je to pak tehdy, dojdeme-li ke stejnému výběru, na jehož základě může vzniknout náš přátelský vztah. Takové přátelství se pak podle Sherman nachází pouze mezi lidmi, kteří jsou sami sebevědomí⁵² a pokud se pro něco rozhodují, tak k tomu mají velmi dobré odůvodnění, které jim nemusí nikdo napovídat nebo radit. Tato vzájemná volba je podle Sherman navíc ještě doprovázena potěšením, protože jde o věc dobrou a samozřejmě i příjemnou.

Sherman ukazuje, že tento výběr „druhého já“⁵³, který je známou Aristotelovou formulací, je výběrem odůvodněným. Pokud si totiž vybíráme podle Sherman svého přítele,

⁵¹ N. Sherman, *Aristotle on Friendship and the Shared Life*, in: *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol. 47, No. 4, 1987, published by: International Phenomenological Society, 2012, s. 597.

⁵² Jak jsme již probrali v pojetí Stanislava Synka.

⁵³ Jde o Aristotelův pojem, který zmiňuje na několika místech *Etiky Nikomachovy*.

tak hledíme na jeho charakter a celkové cíle jeho charakteru. Volba přítele podle Sherman odhaluje naše praktické důvody. Při výběru charakteru svého přítele, si vlastně vybíráme „druhé já“, které stejně jako my sdílí smysl našich závazků, slibů a cílů, a sdílí také smysl pro to, co je dobré a příjemné v našem společném životě. Volíme si jiného člověka jako partnera, aby nám byl po boku v našem úsilí o dosažení vytoužených cílů, které se ve vztahu stávají našimi společnými. Přitom ale musíme být ke svému vybranému partnerovi oddaní a věrní, když už jsme si ho s odůvodněním vybrali. Naše vzájemná loajalita nás pak podle Sherman dovede ke šťastnému životu a k cíli, po kterém toužíme.⁵⁴

Nyní bych ráda shrnula, co jsme se v textu prozatím dozvěděli. Jak již víme z první kapitoly, tak pro Aristotela je skutečnou zkouškou dobrého přátelství společně strávený čas. Volby, které ustanovují přátelství, nejsou tak důležité a nejsou na úplném začátku přátelství, jako společný čas, který jako jediný podle Aristotela ukazuje, jak se dá sladit lidská činnost v průběhu delší doby. Tyto volby, ve kterých si volíme druhého člověka za přítele, označují a spojují podle Sherman dva životy dohromady, do nějaké ucelené struktury jednoho dobrého života.

2.2. Shoda mezi přáteli

Je tedy zřejmé, že druhého člověka potřebujeme pro spokojený život. A jelikož jde o náš vlastní život, chceme, aby měl určitý smysl a cíl, proto je podle Nancy Sherman naše volba druhého člověka odůvodněná. Tato volba „druhé já“ je pak podle Sherman nutně spojena se shodou mezi přáteli. Pokud si někoho volíme jako svého přítele, musíme od našeho budoucího vztahu čekat určitou shodu. Pokud bychom už předem věděli, že se s druhou osobou neshodneme, pak bychom si ji ani nevybrali.

Aristotelés podle Sherman rozebírá druhy voleb pod pojmem *homonoia*, čímž má na mysli stejnost myslí, nebo shodu mezi přáteli. Jak Aristotelés ukazuje ve své knize *Etika Eudémova*, tak *homonoia* je shoda při výběru praktických věcí. Stejně jako v případě občanského přátelství, kde se spolu spoluobčané umí dohodnout o tom, kdo bude vládnout a kdo by měl být z obce vyloučen.⁵⁵ V případě intimního/blízkeho přátelství je tomu pak jinak; shoda už není v tom, kdo by měl ve vztahu vládnout, v dokonalém přátelství nemá nikdo

⁵⁴ N. Sherman, *Aristotle on Friendship and the Shared Life*, in: *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol. 47, No. 4, 1987, published by: International Phenomenological Society, 2012, s. 597.

⁵⁵ *Eth. Eud.*, 1241a31-3.

navrch. Shoda je v tom, jak a jaký život budou ti dva lidé společně žít. Někteří si myslí, že přátelství má být shodou o všech věcech, tak tomu ale není. Přátelství má být podle Sherman shodou o praktických záležitostech, které jsou pro obě strany důležité, ale to jen potud, pokud jde o věci, které přispívají k dobrému soužití.⁵⁶

Touto interpretací docházíme k tomu, že pojem shody může být viděn jako určité rozšíření Aristotelova pojmu vzájemného výběru přítele. „Při výběru přítele, člověk volí druhého, aby se mohl stát součástí jeho života, a aby se tento jeho život stal díky druhé osobě šťastnějším a aby jeho mysl mnohem více vzkvétala. Druhá osoba na sebe takřikajíc přebírá projekt sdíleného pojetí blaženosti (= *eudaimonia*). Prostřednictvím vzájemného rozhodnutí o konkrétních praktických záležitostech přátelé začínají vyjadřovat tento sdílený závazek.“⁵⁷

Jak vidíme, tak shoda mezi přáteli může mít různou podobu. Nancy Sherman nám uvádí příklad, jak dva přátelé dospějí ke vzájemnému rozhodnutí o tom, jak správně a čestně jednat vůči ostatním, kteří jim křivdí nebo o tom, jak nejlépe pomáhat spoluobčanům, kteří prožívají špatné a těžké časy. Jakékoli štěstí nebo zklamání, které vyplývá z jednání, náleží oběma osobám, protože jejich rozhodnutí učinit nebo tak neučinit (ať už se jedná o cokoli), byla společná a odpovědnost, která je vždy s nějakým jednáním spojená, je taktéž společná a sdílená.⁵⁸ Rozhodnutí, že se bude nebo nebude jednat tím, či oním způsobem je společné a je podle Sherman důležitým výkladem Aristotelova pojetí přátelství – „že přátelé, kteří spolu žijí, nejsou jako zvířata, která když spolu žijí, tak pouze sdílejí společnou pastvinu, přátelé společně sdílí své argumenty a také myšlení.“⁵⁹

Na základě toho, co jsme se nyní dozvěděli, nám Sherman ve svém textu ukazuje, že i přesto může shoda mezi přáteli pouze vyjádřit nějakou obecnější dohodu o cílech a záměrech.⁶⁰ Dva přátelé sice vědí, co je pro jejich společný život nejlepší, vědí, jakou cestou by se měli vydat, ale zároveň si jsou podle Sherman vědomi toho, že konkrétní cíle každého z nich jsou trochu odlišné a ubírají se jiným směrem. Tuto myšlenku bychom tedy mohli interpretovat tak, že i když přátelé vědí o společných cílech, ke kterým by ve svém společném vztahu měli dojít, tak i přesto mají své individuální cíle, které se nutně nemusí shodovat s cíli přítele.

⁵⁶ Eth. Eud, 1241a16-18.

⁵⁷ N. Sherman, *Aristotle on Friendship and the Shared Life*, in: *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol. 47, No. 4, 1987, published by: International Phenomenological Society, 2012, s. 598.

⁵⁸ Tamtéž, s. 598.

⁵⁹ Tamtéž, s. 598. (Sherman vychází z: Eth. Nic, 1170b 11-12)

⁶⁰ Tamtéž, s. 598.

Sherman nás upozorňuje na to, že může být i jiný druh shody v přátelství. V tomto případě přátelé realizují společné cíle, které jsou tím, co utváří jejich přátelství, a které předem neexistují, což znamená, že nepředcházejí jejich přátelství.⁶¹ Jsou zde pak ale některé cíle, které přátelství předcházejí? O tom už se Sherman ve svém textu nezmiňuje. Tyto společné cíle a společné zájmy pak přátelé společně rozvíjí a jsou plodem jejich přátelství. Nemůžeme je brát jako předpoklady takového vztahu. Sherman ve svém textu ukazuje, že Aristotelův důraz na rozvoj přátelství prostřednictvím společného času a prostřednictvím společné minulosti vyplývá ze vzájemné činnosti dvou lidí. Aristotelés k tomuto společnému času připojuje podle Sherman společné dobro, které má důležitý význam. Sherman ve svém textu ukazuje, že dokud jednotlivé a společné způsoby jak být skromný, budou stejně vzácné jako hodnoty připomínající určité přátelství, tak předpoklady ctnostného charakteru musí předejít přátelství, které je založené na ctnosti. To znamená, že k této vzájemné volbě musí mít člověk prostředky. Zejména prostřednictvím přátelství budou závazky, které jsou založeny na charakteru, prohlubovány. Tyto závazky se pak budou vyjadřovat charakteristickým způsobem, a tím se bude přátelství upevňovat. Ale i tak, a na to nesmíme zapomenout, musí být dobře kultivovaná ctnost od začátku na svém místě.⁶² Sherman nám touto myšlenkou chce pouze objasnit umístění ctnosti, které pojímá podobně jako Aristotelés. I když se podle Sherman určité charakteristické rysy člověka rozvíjejí až po uzavření přátelství, nesmíme zapomenout na to, že lidská ctnost musí být v člověku přítomna ještě před vznikem přátelství. Já jako ctnostný člověk si do přátelského vztahu volím taktéž ctnostného člověka a naše ctnost se po spojení může podle Sherman zvětšovat.

2.3. Identifikace s druhou osobou

Nyní tedy již víme, že naše volba přítele jako „druhého já“ je nějak odůvodněná. Když si volím druhého do společného vztahu, pak si volím takového člověka, se kterým se dokážu shodnout. V přátelství je podle Nancy Sherman štěstí sdíleno i jiným způsobem. Jednotlivci docházejí k identifikaci sebe sama díky jiné osobě.⁶³ Většinou se uvádí, že díky jiné osobě a díky rozdílným záměrům, si uvědomíme, kdo vlastně jsme; ke své identitě dojdeme díky odlišnosti od ostatních. Sherman nám ale ukazuje jiné řešení, a to takové, že pokud nejsou

⁶¹ N. Sherman, *Aristotle on Friendship and the Shared Life*, in: *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol. 47, No. 4, 1987, published by: International Phenomenological Society, 2012, s. 598-599.

⁶² Tamtéž, s. 599.

⁶³ Pojem identifikace jsme již viděli v pojetí Aristotela (1.7.). Měl tím na mysli identifikaci ctnostného člověka s ctnostným člověkem; což znamená určitou podobnost mezi těmito lidmi.

činnosti přátel společné, nebo jejich cíle nejsou vzájemně sdílené, pak štěstí jednoho ovlivňují štěstí druhého. Pokud můj přítel činí něco, co ho dělá šťastným, pak se i já jako jeho přítel cítím šťastný.⁶⁴ Naše nálady a pocity se vzájemně ovlivňují.

Tento vztah nazývá Aristotelés jednotností myslí.⁶⁵ Tato jednotnost myslí se podle Sherman uskutečňuje prostřednictvím pojmů *soucitu a empatie*. Sherman tvrdí, že naše pocity jsou tím intenzivnější, čím je přátelství více intimní. Aristotelés tedy říká, že je nutné spojení s přítelem. Pouze pak známe jeho potřeby a identifikujeme se s nimi, a také sdílíme jeho radosti i strasti.⁶⁶ To umíme právě proto, že svého přítele dobře známe a umíme si tedy představit, jak se v určitých chvílích a situacích cítí, umíme se do těch situací vcítit. S naším přítelem se díky soucitu a empatii dokážeme podle Sherman propojit natolik, že si až moc dobře umíme představit jeho momentální pocity. V rámci této empatie nejde Aristotelovi podle Sherman pouze o vcítění se do dobrých nálad, jde mu především o to, umět se vcítit do přítele, když prožívá nějakou bolest. Jde o to, prožívat tuto bolest společně. Pokud to ale nemůžeme prožívat stejně jako náš přítel, máme se snažit se tomuto pocitu alespoň přiblížit.⁶⁷ Sherman ale ukazuje, že tato lidská schopnost empatie je nedostatečná pro praktické zájmy.⁶⁸ Mělo by stačit, že člověk je schopný vžít se do situace druhého člověka, ale Aristotelés navíc říká, že máme reagovat se soucitem a strachem, když jsme schopni si představit, jaké by to bylo pro nás, v našich vlastních podmínkách. Umíme přeci snášet podobný osud, jako náš přítel. Máme-li docenit a pochopit nepříjemnost, kterou druhý člověk zažívá, pak se nesmíme zaměřovat pouze na to, co cítíme k jeho charakteru, který jsme si v naší volbě vybrali.⁶⁹ Musíme se podle Sherman umět vcítit do celého člověka, do jeho potřeb, starostí, nálad; do všeho, co k člověku patří. Jedině tehdy se dá podle Sherman hovořit o empatii.

Sherman se ptá, jak je možné, abychom vnímali přítelovo štěstí nebo jeho smutek jako naše vlastní pocity?⁷⁰ S odkazem na Aristotela ukazuje, že úspěchy a neúspěchy, které nejsou naše vlastní, jsou zdrojem naší pýchy a studu právě proto, že jde o našeho přítele. Díky těmto pocitům pak dochází k rozšíření nás samých. Proto jedinec cítí stud kdykoliv, když buď jeho, nebo přítelovy činy přinášejí nějakou neúctu. Jde o to, že pokud jsme s druhou osobou ve

⁶⁴ N. Sherman, *Aristotle on Friendship and the Shared Life*, in: *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol. 47, No. 4, 1987, published by: International Phenomenological Society, 2012, s. 599.

⁶⁵ Eth. Eud, 1240b2,b9-10.

⁶⁶ Eth. Nic, 1171a 6.

⁶⁷ Eth. Eud, 1240a36-9.

⁶⁸ Sherman, *Aristotle on Friendship and the Shared Life*, in: *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol. 47, No. 4, 1987, published by: International Phenomenological Society, 2012, s. 599.

⁶⁹ Tamtéž, s. 599-600.

⁷⁰ Tamtéž, s. 600.

vztahu, pak nezáleží na tom, kdo cítí vinu, soucit, radost, smutek, apod. Důležité je to, že tito dva jsou natolik propojení, že tyto stavy vždy vnímají jako své, i když jejich mnohdy nejsou. Čímž chce Sherman říct, že tyto stavy jsou často mého přítele. Příkladem, který Sherman uvádí, by mohly být úspěchy a neúspěchy dětí. Pokud dítě prožívá nějaký úspěch, pak je matka na něho hrdá, pokud ale prožívá zklamání, pak ho matka prožívá spolu s ním. To ale neznamená, že jsme odpovědní za chyby svého partnera, to pouze znamená, že díky pocitu sounáležitosti a vzájemné vazbě, se s pocity přítele ztotožňujeme a sdílíme tak vše, co prožívá.⁷¹

Ale přátelství může podle Sherman zahrnovat prolínání dvou životů i docela jiným způsobem. Sherman ve svém textu ještě poukazuje na myšlenku, že volba jednání se podle ní netýká pouze cílů dobrého života, ale týká se života jako celku, čímž myslí i jednotu daných cílů. Cíle jsou pak sladěny nejen v životě jednotlivce, ale mezi oběma životy u přátel.⁷² Sherman dochází k tomu, že stejně jako má volba, pokud volím nějaké větší cíle, je omezena a musí někde nutně končit, tak i u mého přítele jsou cíle nějak omezeny. Ve vztahu by ale mělo jít především o mého přítele. Rozhodování o tom, co je správné a co nikoli, není ale vůbec jednoduché. Je nutné zohlednit všechny významné zájmy a podle toho se nějak upravit. Je také nutné zohlednit povahu řešení. To, co je podstatné pro naše rozhodnutí, přesahuje podle Sherman blaženost izolovaného jednotlivce. Cíle mého přítele musím vzít v úvahu, stejně jako si já musím dobře rozmyslet, co je třeba udělat, pokud se ohlížím na celkové posouzení dané situace. Ve skutečnosti trvalost a přežití našeho přátelství závisí podle Sherman na tom, jak moc jsme ochotni vůči našemu příteli projevovat věrnost.⁷³

Jak tedy vidíme, tak podle Sherman je důležité, že si druhého člověka vybíráme, k tomuto výběru máme důvod a také je pro ni důležité to, že s druhým člověkem se dokážeme shodnout. Tato shoda není ale podle Sherman absolutní. Víme, jaké jsou naše společné cíle v našem vztahu, ale také víme, že každý z nás má své individuální cíle, ke kterým docházíme jinou cestou než náš přítel. Sherman tedy upozorňuje na nutnost vcítění se do druhé osoby, protože pokud naše cíle nejsou v úplné shodě, musíme se alespoň pokusit pochopit pocity druhého člověka. Nakonec nám Sherman ale ještě ukazuje, že je nutné i určité omezení, díky kterému dáme prostor druhému člověku.

⁷¹ N. Sherman, *Aristotle on Friendship and the Shared Life*, in: *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol. 47, No. 4, 1987, published by: International Phenomenological Society, 2012, s. 600.

⁷² Tamtéž, s. 600.

⁷³ Tamtéž, s. 600.

3. Dokonalé přátelství pouze mezi dobrými lidmi?

Z předešlé kapitoly tedy víme, jak probíhá výběr přítele, jak moc se s přítelem dokážeme shodnout, ale také víme, že se podle Sherman musíme i trochu omezit, aby naše přátelství fungovalo. Nyní se pojďme zaměřit na problém, zda je přátelství (jak obecné, tak i to dokonalé) možné i u lidí špatných.

Aristotelova pozice je nám z první kapitoly jasná. Aristotelés je přesvědčen o tom, že pouze ctností lidé, kteří jsou dobří, mohou být ve vztahu, a to v dokonalém přátelství. U nedokonalých přátelství pak podle Aristotela mohou figurovat špatní lidé, tyto dva druhy jsou ale pro rozkoš, příjemnost nebo pro užitek, proto nejsou podle Aristotela tím pravým vztahem, kterým je podle něho přátelství dokonalé. Na tomto místě si ale můžeme položit otázku: Cožpak si i špatní lidé nezaslouží nějaké to dobro ve svém životě? Nemají také nárok na dokonalý přátelský vztah? Proč by špatným lidem nemohlo záležet na druhé osobě pro ni samu? Pojďme si nyní ukázat, jak to s touto problematikou vlastně je.

3.1. Propojenost jednotlivých druhů přátelství

Ať už hovoříme o dokonalém nebo o nedokonalých přátelstvích, hovoříme podle Jakuba Jínka o nějakém dobru. Jde o dobro nás samých, ale i o dobro, které přejeme našemu příteli. Jinek nás svou interpretací upozorňuje na nedostatečnost Aristotelova pojetí nedokonalých přátelství. Jinek tuto problematiku vidí odlišně než Aristotelés. A nevadí mu mezi dobra zahrnout i nectnostné lidi. Pojďme se nyní podívat na to, jak celou tuto problematiku tedy Jinek pojímá.

Jak již víme od Aristotela, tak v sobě dokonalé přátelství zahrnuje i příjemnost i užitek, proto se pak podle Jínka dá hovořit o společných rysech mezi dokonalým přátelstvím a přátelstvím pro užitek a pro rozkoš. Nahodilá přátelství jsou také přátelským vztahem, ale nikoli ve smyslu dokonalého přátelství. Je proto důležité rozeznávat, že „v první řadě existuje přátelství mezi lidmi dobrými jakožto dobrými, mezi ostatními existuje pouze podle

podobnosti.⁷⁴ Proto je podle Jinka často pokládánou a důležitou otázkou, zda jsou tyto dva druhy opravdu přátelstvím a zda vznikají jako odvození z přátelství dokonalého.

To je podle Jinka u interpretace Aristotela obtížné. Ctnost totiž podle Jinka zahrnuje jak dobro, tak ale i příjemnost a užitečnost, které na ctnost odkazují jako na svůj původ. Jinek přesně říká, že „příjemnost a užitečnost odkazují zpět na ctnost jako na svůj ústřední pojem.“⁷⁵ Jako na něco, z čeho tyto další pojmy vycházejí. Tímto způsobem se dá podle Jinka tedy hovořit i o nedokonalých přátelstvích, která podle něj jsou stejným odvozením od dokonalého přátelství a stejným způsobem na něho odkazují, jako na svůj ústřední pojem.

Podle Jinka tomu není tak, že bychom v nedokonalých přátelstvích nepřáli dobra. Dokonce přejeme dobro svému příteli, ale jeho charakter (*já*) není ucelený. „Náš postoj k druhému není přehlíživý, neignorujeme, kdo před námi stojí, případná nedokonalost našeho přátelství pouze odpovídá předmětu (tj. dobru) určujícímu charakter druhého.“⁷⁶ Mohli bychom tedy podle Jinka říci, že v nedokonalých přátelstvích nemilujeme druhého kvůli jeho *já sám*, ale milujeme ho kvůli němu samému. Podle Jinka nedokonalý člověk toto *já sám* totiž nemá. Nedokonalý člověk je podle něj příliš zaměstnán svými žádostmi, proto nemůže mít *já sám*.⁷⁷ Musí nám být tedy zřejmé, že toto je důležitý posun od Aristotelova tvrzení, že v nedokonalých přátelstvích není tento druh pocitu možný.⁷⁸ Aristotelés na rozdíl od Jinka nevidí v „nižších“ druzích přátelství vztah k druhé osobě kvůli ní samé. Podle Aristotela je v „nižších“ druzích přátelství možný cit ke druhé osobě jen kvůli mé osobě a kvůli mému vlastnímu prospěchu, nikoli kvůli druhému a jemu vlastnímu dobru; tento druhý má být jen prostředkem k mé spokojenosti. Jinek nám ale ukazuje, že tomu tak nutně být nemusí a s Aristotelem v tomto bodě nesouhlasí.

Podle Jinka platí, že u přátelství pro užitek nebo pro rozkoš nejde jen o instrumentální využití druhé osoby a jejich vlastností pro své vlastní potřeby a pocit libosti. V podstatě nám jde o tu druhou osobu a o jeho vlastnosti, díky kterým je takový, jaký je, („chci, aby jeho vlastnost, pro niž se s ním přátelím, zůstala jemu“⁷⁹). A na základě toho, že se mi líbí, jaký je

⁷⁴ J. Jinek, *Přátelství, dobro, polis. K významu přátelství v celku Aristotelovy praktické filosofie*, in: *Studia Neoaristotelica* 8, 2011, s. 77. (kde používá pasáž z Eth. Nic. 1158b 4-12).

⁷⁵ Tamtéž, s. 78.

⁷⁶ Tamtéž, s. 79.

⁷⁷ Tamtéž, s. 79.

⁷⁸ Eth. Nic, 1156a 10-13.

⁷⁹ J. Jinek, *Přátelství, dobro, polis. K významu přátelství v celku Aristotelovy praktické filosofie*, in: *Studia Neoaristotelica* 8, 2011, s. 79.

a jaké má vlastnosti, s ním udržuji přátelský vztah. Sice je to trochu sobecký pohled, ale jde mi o něho v tom smyslu, že chci, aby mu zůstaly ty vlastnosti, které na něm mám rád a které jsou pro mě určitým způsobem prospěšné. „Toto je onen prvek stálosti v nestálých nedokonalých druzích a zaměření na ‚osobu‘ druhého, jemuž přeji dobro *kvůli němu*, i když – jelikož zábavnost a užitečnost není právě člověkově *já sám* – nikoli *kvůli němu samému*.“⁸⁰ Jak ale toto stanovisko přesně uchopit a pochopit? Jinek to totiž ve svém textu už blíže nerozebírá. Proto bychom snad mohli říci, že jde o to, že mi u druhého jde o jeho vlastnosti, proto Jinek hovoří o tom, že mu přeji dobro „*kvůli němu*“, ale nejde mi přitom tak úplně o jeho podstatu, nejde mi o člověka jako takového – to bychom nejspíš mohli pojmut jako Jinkovo „*kvůli němu samému*“.

3.2. Problém přátelství u špatných lidí

Jakub Jinek v pojetí dokonalého přátelství u špatných lidí s Aristotelem nesouhlasí. Jinek je přesvědčen o tom, že i mezi lidmi špatnými je možné přání dobra druhé osobě pro tuto konkrétní osobu. Což odůvodňuje tím, že u druhého člověka oceňujeme jeho vlastnosti.

Podobně se problematikou vztahu ke špatným lidem zabývá i Stanislav Synek, který tuto problematiku rozebírá nejpodrobněji z interpretů, ze kterých vycházíme. Synek tento problém ale pojímá odlišně než Jinek. Pojdme si tedy nastínit Synkův názor na problematiku špatných lidí a možnosti či nemožnosti jejich dokonalého přátelství.

Synek se ve svém textu ptá, proč by nemohli být dokonalými přáteli i špatní lidé?⁸¹ Vždyť i oni podle Synka splňují příjemnost a libost pro druhou osobu, jen jsou příjemní a líbí jiným lidem, než těm, kteří jsou ctnostní a dobří. Aristotelés podle Synka v *Etice Nikomachově* říká, že dobrý člověk chce šťastný život. Ale potřebuje k tomu přátele? Na jiném místě Aristotelés totiž hovoří o tom, že dobrý člověk, který touží po nejvyšším dobru, je soběstačný (jak jsme již zmínili výše); na druhé straně jsou ale právě přátelé tím nejvyšším

⁸⁰ J. Jinek, *Přátelství, dobro, polis. K významu přátelství v celku Aristotelovy praktické filosofie*, in: *Studia Neoaristotelica* 8, 2011, s. 79.

⁸¹ S. Synek, *Lidská přirozenost jako úkol člověka. K pojetí lidské přirozenosti v Etice Nikomachově*, Fakulta humanitních studií, Karlova univerzita, Praha, 2011, s. 81.

dobrem a pomáhají nám tak dospět ke skvělosti⁸². A ještě musíme podle Synka uvážit to, co zmíníme v další kapitole, že člověk je více člověkem ve společenství, a to právě s přáteli.⁸³

Synek si ve svém textu pokládá otázku: Proč nemůže něco podobného platit i pro špatné lidi, u kterých jsou možné jen dva „nižší“ stupně přátelství? U této otázky Synek odpovídá tím způsobem, že špatnost je nemožností moci brát sebe sama jako celek. Což je myšlenka, ze které vychází celé jeho pojetí přátelství u špatných lidí. V podstatě jde podle Synka o „nemožnost vztáhnout se k sobě samému jednotným způsobem, být v jednotě sám se sebou.“⁸⁴ Špatný člověk se totiž umí podle Synka vztahovat jen k tomu, co není jeho vlastní, a tudíž se ani nedokáže vztáhnout k bytí druhého člověka. Špatný člověk se umí vztahovat jen k nahodilostem.⁸⁵ Jelikož se člověk nedokáže vztáhnout ke svému bytí, nedokáže to ani u bytí druhého člověka. A jelikož není špatný člověk vnitřně jednotný, neumí se vztahovat k jednotným věcem, proto mu vyhovují věci nahodilé, které samy přijdou a samy odejdou, aniž by s tím tento člověk měl nějak nakládat.

Důležitou myšlenkou, kterou Synek prezentuje je to, že špatný člověk neutváří celistvou bytost, proto se na sebe jako na celek ani nemůže zaměřit. Rozdvojenost podle Synka tkví v tom, že se žádost (*epithymia*) takového člověka neshoduje s jeho chtěním (*búlésis*).⁸⁶ A jelikož je jeho jednání a chování takto rozdvojeno, nemůže tento člověk být nikdy šťastný a spokojený. Jeho činy spíše vedou k tomu, že není spokojený, že svých činů často lituje apod. Synek proto ukazuje, že Aristotelés v *Etice Nikomachově* dokonce uvádí, že takový člověk je znechucený svým životem a může dojít až k sebevraždě.⁸⁷

Tento stav vyplývá podle Synka z toho, že je špatný člověk při svém jednání rozporuplný, a to ho dovádí k tomu, že si nerozumí; nerozumí sobě samému.⁸⁸ (Což je podobná myšlenka, jako když Jinek hovoří o tom, že špatný člověk nemá „já sám“). Váže se více na své žádosti, které jsou ale spojeny s pocity, které se mohou neustále měnit. Synek tedy říká, že takové rozporuplné jednání nelze nijak naplánovat, není to jednání, které by vycházelo z člověka, z jeho vnitřku, nýbrž jde o jednání, které je spojeno s měnícími se

⁸² S. Synek, *Lidská přirozenost jako úkol člověka. K pojetí lidské přirozenosti v Etice Nikomachově*, Fakulta humanitních studií, Karlova univerzita, Praha, 2011, s. 15.

⁸³ Tamtéž, s. 81.

⁸⁴ Tamtéž, s. 83.

⁸⁵ Tamtéž, s. 84.

⁸⁶ Tamtéž, s. 84.

⁸⁷ Eth. Nic, 1166b 14.

⁸⁸ S. Synek, *Lidská přirozenost jako úkol člověka. K pojetí lidské přirozenosti v Etice Nikomachově*, Fakulta humanitních studií, Karlova univerzita, Praha, 2011, s. 84.

vnějšími dojmy.⁸⁹ Tak tedy dochází k rozkolu v duši a k neucelenosti člověka. Ctnostný člověk se podle Synka umí vztahovat ke svému životu jako k celku. Takový člověk umí tedy podle Aristotela i zdařile jednat a své jednání nějak promýšlet. Kdo ale podle Synka jedná s nerozmyslem, pak jeho jednání nemá žádný směr ani strukturu, tudíž nemůže být ani jeho život jednotným celkem. „Špatný člověk je tak odkázán na postupování od žádosti k žádosti; jeho život pak není uskutečňováním jeho samého – tj. myslící složky duše –, nýbrž pouze afektivní stránky jeho duše.“⁹⁰

3.3. Aristotelovo pojetí sebelásky (τό φίλαυτον)

Jak jsme se tedy dozvěděli, tak Jinek vychází z toho, že špatný člověk nemá „já sám“, které se u ctnostného člověka vyskytuje. Špatný člověk má ale vlastnosti, kvůli kterým s ním druhá osoba udržuje přátelský vztah a kvůli kterým ho druhá osoba má ráda pro něho samého. Dále jsme se dozvěděli, že Synek bere špatnost jako určitou nemožnost brát sebe sama jako celek. Špatnost vidí jako vztahování se pouze k nahodilostem a vnějším věcem. A nejdůležitější je pro Synka to, že špatný člověk nerozumí sobě samému. Nyní si ale pro doplnění naší problematiky pojdme blíže objasnit Aristotelovo pojetí lásky k sobě samému (sebelásky), které rozebírá ve 4. a 5. kapitole IX. knihy *Etiky Nikomachovy*.

Aristotelés se ptá, „zda máme nejvíce milovati sebe, nebo někoho jiného.“⁹¹ A ukazuje nám, že jde o velice složitou a nejasnou otázku. Mohlo by se zdát podle Aristotela, že člověk, který nejvíce miluje sám sebe a dělá všechno jen sám pro sebe, je špatný. Tak tomu ale podle Aristotela není.

Aristotelés ukazuje, že máme přeci milovat největšího přítele⁹². Tímto přítelem je pak ten, kterému přejeme dobro pro něho. A kdo jiný, než sám člověk je právě tímto přítelem. Vždyť „toto a všechno ostatní, co náleží k pojmu přítele, nejlépe se hodí na poměr člověka k sobě samému.“⁹³ Podle Aristotela přeci každý přátelský vztah vzniká od nás samotných. Proto bychom jeho tezi mohli interpretovat tak, že musíme mít nejprve rádi sami sebe,

⁸⁹ S. Synek, *Lidská přirozenost jako úkol člověka. K pojetí lidské přirozenosti v Etice Nikomachově*, Fakulta humanitních studií, Karlova univerzita, Praha, 2011, s. 84.

⁹⁰ Tamtéž, s. 86.

⁹¹ Eth. Nic, 1168a 28-29.

⁹² Eth. Nic, 1168b 2.

⁹³ Eth. Nic, 1168b 4-5.

abychom se mohli následně dostat do vztahu s někým dalším. „Každý jest sám sobě nejlepším přítelem, proto má sám sebe nejvíce milovat.“⁹⁴

Aristotelés ve svém textu dochází k myšlence, že ctnostný člověk, který se bude zajímat o krásno a krásné skutky, bude nutně sobcem, ale ne v negativním smyslu (jak tomuto pojmu běžně rozumíme). Takový člověk má mít sebelásku, protože pokud má prospěch ze svých krásných činů, mají z toho prospěch i ostatní.⁹⁵ Proto jde o pojetí sebelásky v kladném smyslu.

Úvahu nad sebeláskou u Aristotela bychom mohli zakončit myšlenkou, že „u špatného člověka tedy jest veliká neshoda mezi tím, co má činiti, a mezi tím, co činí; ctnostný člověk však to, co činiti má, také činí. Neboť rozum v každém člověku se rozhoduje pro to, co jest pro něj nejlepší, a ctnostný člověk poslouchá rozum.“⁹⁶ Tuto Aristotelovu myšlenku bychom mohli interpretovat tak, že ctnostný člověk je ten nejlepší mezi lidmi, protože jedná podle svého rozumu a jedná tak ve prospěch svůj i všech ostatních. A s tím je spojeno i přátelství, neboť takový člověk jedná dobře i ve vztahu ke svým přátelům, kvůli kterým je dokonce ochotný vzdát se všech poct, peněz a majetku. Aristotelés nám tedy znovu opakuje, že takovýto ctnostný člověk je sice sobecký, ale nikoli v negativním smyslu, jak je označováno obecné množství.⁹⁷

Otázkou ale zůstává, proč není špatný člověk schopen sebelásky? Aristotelés totiž ve svém textu opět zdůrazňuje, že pouze pro ctnostného člověka je jeho bytí dobrem.⁹⁸ Pouze ctnostný člověk umí jednat podle rozumu, a proto je sám sobě tím nejlepším. Podle Aristotela je sebeláska spojena s nejvyšším přátelstvím, které ctnostný člověk cítí sám k sobě. Špatní lidé podle Aristotela tento pocit lásky k sobě samému zažít nemohou, protože takový člověk je „v sobě rozdvojen, po něčem baží a něco jiného chce.“⁹⁹ Špatní lidé jsou rozpolcení a nejsou se sebou spokojeni. Aristotelés proto říká, že špatní lidé se nenávidějí, za to jací jsou. Dokonce hovoří o tom, že takoví lidé si znechucují život a mohou skončit až sebevraždou.¹⁰⁰ Takoví lidé pak podle Aristotela nemohou mít sebelásku. „Vidíme tedy, že špatný člověk ani sám k sobě nemá přátelského smýšlení, protože nemá do sebe nic hodného lásky.“¹⁰¹ Jedinou

⁹⁴ Eth. Nic, 1168b 10.

⁹⁵ Eth. Nic, 1169a 11-12.

⁹⁶ Eth. Nic, 1169a 15-19.

⁹⁷ Eth. Nic, 1169b 1-2.

⁹⁸ Eth. Nic, 1166a 19.

⁹⁹ Eth. Nic, 1166b 7-8.

¹⁰⁰ Eth. Nic, 1166b 14.

¹⁰¹ Eth. Nic, 1166b 25-27.

možností jak se z tohoto stavu dostat, je podle Aristotela snažit se o ctnostný život, který je spojen s možností sebelásky.

3.4. Možnost sebelásky pouze u ctnostných lidí

Ukázali jsme si tedy problematiku pojetí sebelásky u Aristotela. Zjistili jsme, že pojem sobec nemusí být vždy nutně používán v negativním smyslu. A také jsme došli k tomu, proč podle Aristotela nejsou špatní lidé schopni sebelásky – protože jsou vnitřně rozpolcení a sami se sebou nespokojeni. Nyní se pojdme zaměřit na pojetí Jakuba Jinka, který Aristotelovo pojetí interpretuje trochu odlišně.

Jakub Jinek hovoří o tom, že pokud chceme skutečně porozumět pojetí přátelství u Aristotela, pak se musíme zaměřit i na pojetí sebelásky, tj. přátelství se sebou samým. Jedině tehdy dostaneme celek, který nám pomůže celou problematiku jasněji uchopit a pochopit. Jinek ve své interpretaci Aristotela zmiňuje pojem sebelásky, která je podle něho pojmem, který vysvětluje mnoho nejasností, které se mohou při četbě Aristotelova díla vyskytnout.

Sebeláska je podle Jinka jak vzájemný vztah mezi přáteli, tak i vztah člověka k sobě samému („přítel-druhý a člověk-já sám“¹⁰²). „Předmětem sebelásky, jež je zdrojem blaženosti, je myslící člověk sám a přítel jakožto „druhé já“. Nejedná se však o libovolného člověka, ani o člověka ctnostného v akcidentálním smyslu, nýbrž o ctnostného, u něhož jde o ctnost samu, o *nús* (νοῦς), o rozumovou *energeia*, v níž se blaženost připodobňuje bohu. To, co milujeme v sobě a v druhém, není tedy libovolné já, nýbrž ctnostné *já sám*, tedy dobrost.“¹⁰³ Možnou interpretací by mohlo být to, že blaženost chceme pro ni samu, proto ji Jinek spojuje s pojmem boha, kterého bychom taktéž neměli chtít pro nic dalšího. Ať už je sebeláska pojímaná jakkoli (vysvětlili jsme v předchozí kapitole), je nutně zdrojem blaženosti neboli štěstí. Tuto blaženost nám pak buď poskytuje náš přítel, nebo si ji poskytujeme my sami. A jak jsme již řekli výše, tak sebeláska u Aristotela v kladném významu je vždy spojena s člověkem ctnostným, který jedná podle svého rozumu. Jinek ve své interpretaci ale ještě přidává pojem *já sám*, který hned vysvětlíme.

¹⁰² J. Jinek, *Přátelství, dobro, polis. K významu přátelství v celku Aristotelovy praktické filosofie*, in: *Studia Neoaristotelica* 8, 2011, s. 83.

¹⁰³ Tamtéž, s. 83-84.

Toto *já sám* podle Jinka „vyjadřuje jakousi zaměřenost na to, co je na člověku nejpodstatnější – tedy ono *já sám*...označeno jako rozum.“¹⁰⁴ Aristotelés hovoří v *Etice Nikomachově* o ctnostném člověku, který jedná podle rozumu. Jinek toto jednání ve shodě s rozumem však označuje jako *já sám*, čímž má na mysli právě rozum.

Sebelásku neboli lásku k sobě je podle Jinkovy interpretace Aristotela možné chápat dvojím způsobem: Někdo by mohl říct, že sebeláska je jen egoistický vztah k sobě samému a je tudíž špatností; na druhé straně na ni ale můžeme pohlížet i pozitivně. Pokud bychom brali sebelásku podle Jinka jako něco negativního, pak bychom ji spojovali se špatnými lidmi. A v případě Aristotela bychom to mohli interpretovat tak, že právě on špatné lidi ze své úvahy o přátelství, o ctnostných lidech a o obci, vylučuje. Na druhé straně pak jsou ti, kdo pečují o ctnost, ti mají být chváleni. Jsou to ti, kteří díky sebelásce přispívají k prospěchu ostatních. Díky tomu, že jsou ctnostní a milují nejvíce sami sebe, jsou svou dobrotou prospěšní i pro svého přítele.

Důležitou myšlenkou v Jinkově interpretaci je to, že ctnostní lidé jsou podle něho ctnostní a dobří také díky tomu, že jsou vnitřně jednotní, na rozdíl od lidí špatných (*φάυλοις*)¹⁰⁵, kteří jsou vnitřně rozdělení.¹⁰⁶ Kdo je totiž tímto způsobem rozdvojen a nesjednocen, tak nikdy nechce totéž, jak jsme již viděli v předcházejících podkapitolách. Proto bychom mohli říci, že se musí nutně jednat o špatné lidi, ti jsou vnitřně nejednotní, a proto podle Jinkovy interpretace Aristotela nemohou chtít stále totéž. Na druhé straně jsou pak lidé dobří. Ti jsou podle Aristotela přeci ctnostní, a proto chtějí stále totéž (=dobro). Možnou interpretací této myšlenky by mohlo být to, že tito lidé pak mají stejné návyky, stejné potřeby a dokonce i stejné cíle. Jsou jednotní v tom, co chtějí a co očekávají. Podle Jinkovy interpretace jsou tedy vnitřně sjednocení, proto mohou být ctnostní a mohou milovat sami sebe jako největšího přítele a také mohou utvářet dokonalé přátelství.

Pokud se ještě na skok vrátíme k tomu, co očekáváme v dokonalém přátelství od druhých, zjistíme z textu Jinka, že je pro něho nejdůležitější to, jak se vidíme sami.¹⁰⁷ Což je důležité i v tom případě, pokud hovoříme o lásce k sobě samému. Protože „to, co očekáváme od druhých, odpovídá nejspíše našemu vlastnímu charakteru.“¹⁰⁸ Podle Jinka je důležité, kdo

¹⁰⁴ J. Jinek, *Přátelství, dobro, polis. K významu přátelství v celku Aristotelovy praktické filosofie*, in: *Studia Neoaristotelica* 8, 2011, s. 84-85.

¹⁰⁵ Toto téma ještě rozebereme v kapitole zabývající se pojetím Synka.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 83.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 85.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 85.

se považuje za slušného a kdo ne, protože pak podle toho přistupujeme k ostatním lidem. Je tedy důležité, jak pohlížíme sami na sebe, za koho se máme a až podle toho přistupujeme k ostatním lidem. Vše je spojené s morálně vhodným jednáním. Pokud totiž jednáme morálně a také se podle tohoto morálního jednání chováme, pak můžeme jak k sobě, tak ale i k ostatním přistupovat určitým způsobem. Pokud přistupujeme k sobě dobře, pak podle Jinka přistupujeme stejně i ke svým přátelům. Proto je tedy podle Jinka důležité si nejprve uvědomit, jak přistupujeme sami k sobě.

Jinek tedy ukazuje, že podle Aristotela bychom měli dát přednost tomu pojetí sebelásky, kde vystupuje do popředí rozum a ctnost. Jde o pojetí, kde Aristotelés hovoří o kladném významu sebelásky; kde slovo sobec není chápáno v běžném negativním významu. Lidé, kteří se řídí rozumem a ctností, jsou svému okolí nejvíce prospěšní. Jinek svou úvahu nad Aristotelem a jeho pojetím sebelásky formuluje následovně: „Sebeláska, jež je kořenem lásky k druhému, je konstituována vztahem nikoli už k osobě druhého, ale k něčemu, co *nacházím* v sobě. Pochopíme-li správně „sebe“, pak v (sebe-)lásce není místo pro sobectví, neboť v ní vlastně nemilujeme svoje empirické já, nýbrž svůj rozum, tedy něco třetího.“¹⁰⁹

Vidíme tedy, že jak Aristotelés, tak Jinek nehovoří o špatných lidech, pokud hovoří o sebelásce. Jinek nás pouze upozorňuje na to, že je důležité dát si pozor na to, jestli sebelásce rozumíme v pozitivním nebo negativním smyslu, Pokud bychom totiž podle Jinka sebelásce rozuměli v negativním smyslu (jako egoismu), pak by se do tohoto pojmu mohli zahrnout i špatní lidé. Jinak je ale sebeláska spojena s ctnostnými lidmi, kteří díky tomu, že umějí mít rádi sami sebe, mohou vytvářet dokonalá přátelství s druhými.

¹⁰⁹ J. Jinek, *Přátelství, dobro, polis. K významu přátelství v celku Aristotelovy praktické filosofie*, in: *Studia Neoaristotelica* 8, 2011, s. 86.

4. Role dokonalého přátelství v lidské blaženosti

Doposud jsme si ukázali Aristotelovo pojetí a rozdělení přátelství. Již víme, že Aristotelés vychází z pojmu *philia*, který pro naše potřeby překládáme jako přátelství. Jde o přátelský vztah, který mezi sebou mají ctnostní lidé, kteří si v tomto vztahu přejí vzájemně dobro. Takto Aristotelés hovoří o dokonalém přátelství, které pomáhá lidem dosáhnout blaženosti, což by měl být podle Aristotela cíl každého člověka. Dále jsme si ukázali stanovisko Nancy Sherman, která je přesvědčená o nutné shodě mezi přáteli, kteří si sami sebe navzájem volí. Ale také jsme si ukázali problematiku dokonalého přátelství u špatných lidí. Poslední kapitola se zaměří na dokonalé přátelství, které nám má podle Aristotela pomoci k dosažení již zmiňované blaženosti. Podíváme se na pojetí Stanislava Synka, Nancy Sherman a celou kapitolu uzavřeme myšlenkou Marthy Nussbaumové.

Podle Aristotela každý ve svém životě usiluje o dobro, o to, aby se měl dobře a mohl dobře žít. Aristotelovi ale nejde o ledajaké dobro, jde mu o dobro nejvyšší, které bychom chtěli pro něj samotné. Ostatní dobra podle Aristotela chceme pro něco dalšího, pro nějaké další účely; toto nejvyšší dobro ale chceme pouze pro něj samotné a ne pro nic dalšího. „Prostě dokonalé jest to, co jest cílem úsilí o sobě a nikdy pro něco jiného.“¹¹⁰ Tímto nejvyšším dobrem je pro Aristotela blaženost (*eudaimonia*). Neboť „býti blažen jest totéž, jako dobře žítí, dobře jednati a dobře se míti.“¹¹¹

A jelikož je podle Aristotela blaženost tím, co nechceme pro nic dalšího, je podle něho soběstačná. Neboť Aristotelés říká, že „dokonalé dobro dostačuje samo o sobě.“¹¹² Aristotelés nás při této formulaci ale ihned upozorňuje na to, že touto soběstačností nemyslí něco, co by bylo dobré pouze pro jedince, myslí tím soběstačností pro občany obce. Protože podle Aristotela je člověk přirozeně určen pro život v obci.¹¹³

Náš úvod k následujícím podkapitolám bych uzavřela Aristotelovou myšlenkou, že „ze soběstačné pokládáme to, co samo o sobě činí život žádoucím a ničeho

¹¹⁰ Eth. Nic, 1097a 33-34.

¹¹¹ Eth. Nic, 1095a 21-20.

¹¹² Eth. Nic, 1097b 8.

¹¹³ Eth. Nic, 1097b 13.

nepostrádajícím.“¹¹⁴ A jelikož je podle Aristotela cílem našeho veškerého konání šťastný a tudíž blažený život, pojďme se nyní podívat na to, jak je to s přátelstvím v našem životě.

4.1. Potřebnost dokonalého přátelství pro blažený život

Stanislav Synek svůj výklad pojmu přátelství v Aristotelově *Etice Nikomachově* začíná úvahou, zda je pro šťastný neboli blažený život přátelství potřebné. Aristotelés ho totiž považuje za součást lidské přirozenosti, která je jeho úkolem, pohybem k naplnění, nikoli daností. Přátelství není v životě něčím samozřejmým, tedy není něčím daným, my k němu musíme podle Synkovy interpretace Aristotela během života dospět a nějak se o něho snažit, čímž dojdeme k naplnění svého života; dojdeme k větší blaženosti, o kterou všichni usilujeme. Blaženost je podle Synkovy interpretace dobrým mostem mezi etikou a politikou, které jsou u Aristotela propojené. Člověk se podle Synka díky přátelství odpojuje od své individuality a dostává se tak do společenství, které je pro Aristotela základem. Synek nám ukazuje, že přeci víme, že nejdůležitější je pro Aristotela dobře fungující obec a člověk je správným člověkem pouze v této obci. Proto je důležité, aby se člověk neuzavíral sám do sebe, nýbrž aby byl společenský, přátelským vztahům dobře nakloněný, a tím pádem, aby mohl dobře působit v obci. Jak přátelství, tak i lidská přirozenost jsou tedy propojené se společenstvím a s životem, který není osamělý, nýbrž vyhledává společnost ostatních. Proto se na Aristotelovu etiku nemůžeme podle Synka dívat jako na ustrnulou duševní disciplínu, nýbrž jako na určité jednání a činnost, zkrátka nějaký pohyb, který je spojen s druhými lidmi.¹¹⁵

Jak jsme se již dozvěděli, tak přátelství je u Aristotela rozděleno do tří kategorií, a to podle účelu. Právě podle toho, kvůli čemu přátelství vzniká, lze pak přátelství rozdělit na přátelství pro užitek, pro příjemnost a na to pravé neboli dokonalé přátelství. Mohli bychom to tedy interpretovat tím způsobem, že přeci víme, proč náš vztah vzniká. Víme, proč do toho vztahu vstupujeme a co od něho očekáváme. Proto je přátelství podle Aristotela důležitým momentem v životě každého člověka, je jednou ze základních vazeb, které člověk během života utváří. A především jde o život v obci, jak jsme již zmínili výše. Jak jsme se již dozvěděli, tak u dvou typů nižšího přátelství nám jde o náš prospěch, o naše cíle a o naši

¹¹⁴ Eth. Nic, 1097b 14-16.

¹¹⁵ S. Synek, *Lidská přirozenost jako úkol člověka. K pojetí lidské přirozenosti v Etice Nikomachově*, Fakulta humanitních studií, Karlova univerzita, Praha, 2011, s. 80.

touhu, zatímco u dokonalého přátelství nám jde o druhého člověka právě kvůli němu samotnému. Mohli bychom to tedy podle Synkova pojetí interpretovat tím způsobem, že právě tento třetí typ, toto dokonalé přátelství patří do spokojeného života člověka, naplňuje jeho štěstí a pomáhá mu dosáhnout oné blaženosti, ke které každý směřuje.

Zde bychom ale mohli namítnout, zda to tak opravdu musí být. Mohli bychom se ptát, jestli ke svému životu náhodou nepotřebujeme i nedokonalá přátelství. Opravdu nám k blaženosti stačí dokonalé přátelství, které nás naplní vším, o co usilujeme? To už Aristotelés ve svém textu neprobírá, pro něho je nejdůležitější dokonalé přátelství, které je pro něho vším, o co máme v obci usilovat. A za tuto svou myšlenku Aristotelés již nejde, proto musíme tuto problematickou otázku nechat otevřenou.

Synek nám dále ukazuje, že podle Aristotela potřebuje šťastný člověk dokonalé přátelství z několika důvodů.¹¹⁶ Pokud prožívá takovýto pravý vztah, naplňuje ho to, a tak dochází k blaženosti. Je šťastný, když vidí, že může svému příteli pomoci v kterékoli situaci. Je šťastný, když je jeho přítel šťastný. Aristotelés tento problém propojenosti šťastného života s přáteli vysvětluje asi takto: „Je-li tedy bytí blaženému člověku žádoucí samo o sobě, poněvadž jest přirozeně dobrem a slastí, a je-li podobné také bytí přítelovo, pak i přítel bude asi náležeti k bytostem žádoucím. To však, co ještě mu žádoucí, musí míti, sice mu v tom bude něco scházeti. Bude tedy potřebí ctnostných přátel tomu, kdo chce býti šťasten.“¹¹⁷ Proto podle Synka ten, kdo má být šťastný, potřebuje dobré přátele. Šťastný člověk potřebuje ke svému životu bytí, je pro něho něčím samozřejmým, a jelikož v dokonalém přátelství jde o lidi dobré a v ctnosti si podobné¹¹⁸, tak i tito lidé jsou v našem životě tím, co potřebujeme a vyžadujeme. Proto to Aristotelés uzavírá myšlenkou, že kdo chce mít šťastný život, potřebuje k němu přátele. Potřebujeme jak naše vlastní bytí, které pro nás je něčím samozřejmým, tak i bytí našich přátel podle Synka. Pouze ctnostní lidé mají ucelené bytí a mohou s druhým uzavřít dokonalé přátelství.

Synek tento problém (potřebu přátelství pro blažený život) uzavírá tím, že je jisté, že přátelé přinášejí do života určitou slast. Už jen to, že víme, že náš přítel tu pro nás je, je zdrojem příjemného pocitu. K tomu ale Synek přidává ještě nutnost sebe-vědomí.¹¹⁹ Pokud je

¹¹⁶ S. Synek, *Lidská přirozenost jako úkol člověka. K pojetí lidské přirozenosti v Etice Nikomachově*, Fakulta humanitních studií, Karlova univerzita, Praha, 2011, s. 82.

¹¹⁷ Eth. Nic, 1170b 14-19.

¹¹⁸ Eth. Nic, 1156b 7.

¹¹⁹ S. Synek, *Lidská přirozenost jako úkol člověka. K pojetí lidské přirozenosti v Etice Nikomachově*, Fakulta humanitních studií, Karlova univerzita, Praha, 2011, s. 83.

pro mě příjemné, že můj přítel žije, je k tomu podle Synka zapotřebí mého sebe-vědomí, jinak by to pro mě nebylo ničím významným. Musím napřed vědět o své existenci, abych se mohl těšit z existence někoho dalšího. Tento další ale není kdekdo, jde právě o mého přítele, se kterým se vytváří přátelský vztah až po delší době. Až když se dva dostatečně poznají a tráví spolu společný čas, až tehdy vědí, co mohou od druhého čekat a zda ten vztah mezi nimi má nebo nemá cenu. Jak už totiž víme, tak dokonalé přátelství není pro Aristotela něčím nahodilým, nýbrž je stálé, neměnné a trvalé.

Většinou jsou podle Synka lidé kolem nás šťastnější, pokud kolem sebe mají lidi, kterým mohou důvěřovat. Necítí se samotářsky a jsou rádi, že jsou členy nějakého sdružení, skupiny, či společenství. Cítí se potřební, uznávaní a milovaní. To vše je vede k pocitu, že prožívají blaženější život než všichni ostatní. Ale co když tomu tak nutně být nemusí. Z interpretace Synkova pojetí vyvstává otázka, že určitě může existovat někdo, kdo je samotářský, uzavřený, nespolečenský, ale přesto je ve svém životě maximálně spokojený.¹²⁰ Je to takový typ člověka, který by ve společnosti trpěl, proto je nejspokojenější právě ve chvíli, kdy je úplně sám, kdy se nemusí starat o nikoho jiného než sám o sebe. Pak mu přeci nemůžeme brát jeho pocit štěstí, on to má prostě jen jinak nastavené než všichni ostatní. Lze tedy určitě říci, že pouze společenský člověk, který má přátele může prožívat plnohodnotný a blažený život? V tom je podle mě hodně rozporů a spoustu možností, jak na celou věc pohlížet. Ale jak již víme, tak Aristotelés má v těchto otázkách jasno.

Synek si ale ještě pokládá otázku, proč mi k blaženosti nestačí pouze mé vědomí, že existuji, proč musím ještě vědět, že existuje i můj přítel?¹²¹ Odpověď zní takto: „Vědomí o bytí druhého (tj. přítele) je nutnou podmínkou pro uvědomění si vlastního bytí.“¹²² Podle Synka nesmím sobě samému porozumět jako pouhému subjektu. Když si jsem vědom sám sebe, pak se k sobě mohu vztahovat jako k tomu, kdo zrovna jedná a jehož život spočívá právě v tomto jeho jednání. Mám se tedy podle Synka vyvarovat pochopení sebe sama jako subjektu, který prožívá slasti.

Přátelství je tedy důležitým momentem blaženého života. A jako takové by mělo probíhat v obci. Protože člověk je nejvíce člověk, pokud je ve společenství s ostatními. K tomu Synek doplňuje myšlenku o tom, že pokud se máme radovat z našeho přítele, musíme

¹²⁰ Takový člověk by podle Aristotela nebyl ctnostný.

¹²¹ S. Synek, *Lidská přirozenost jako úkol člověka. K pojetí lidské přirozenosti v Etice Nikomachově*, Fakulta humanitních studií, Karlova univerzita, Praha, 2011, s. 83.

¹²² Tamtéž, s. 83.

si nejprve uvědomit svou vlastní existenci. K tomu ale ještě dodává, že vědomí o bytí mého přítele je nutné pro uvědomění si vlastní existence.

Jak tedy vidíme, tak v každém případě jsou přátelé důležití pro blažený život. Nyní se pojd'me podívat na stanovisko Nancy Sherman, která hovoří o přátelích jako o vnějších dobrech a stejně jako Aristotelés hovoří o soběstačnosti dobrého života.

4.2. Dokonalí přátelé jako vnější dobra

V předešlé kapitole nám Stanislav Synek ukázal, že podle něho musí být člověk společenský a tudíž žít v obci a dále nám ukázal, že přátelství je důležitým momentem při utváření lidského života. Stanovisko Nancy Sherman je poněkud odlišné. Podle ní pokud chceme mluvit o přátelích a o tom, jak s nimi trávíme čas, je nutné stanovit nějaké definiční body.¹²³ Přátelstvím Aristotelés většinou rozumí vzájemný a vzájemně uznávaný vztah dobré vůle a náklonnosti, která existuje mezi jednotlivci. Tito jednotlivci pak sdílejí společný zájem a také společnou ctnost, potěšení nebo užitečnost. Do přátelství lze podle Sherman zahrnout i vztahy, ve kterých je na prvním místě náklonnost a péče, avšak tento druh vztahů existuje spíše mezi rodinnými členy a mezi spoluobčany. Ve svém článku se Sherman nejvíc zabývá tím, jakým druhem je to nejlepší neboli dokonalé přátelství, totiž přátelství u ctnostných osob, které nějak figuruje v pojetí štěstí neboli blaženosti. V menší míře se Sherman také zabývá pojetím *philia* (*φιλία*) v rámci rodiny, nás ale především zajímá pojetí *philia* jako přátelského vztahu.

Nancy Sherman se pokouší pochopit způsob, jakým k sobě přicházejí přátelé v Aristotelově pojetí a také se snaží pochopit schéma dobra. Sherman interpretuje Aristotela tak, že tvrdí, že je zapotřebí i určitého vnějšího dobra, abychom dosáhli blaženosti.¹²⁴ Argumentem této myšlenky je to, že blaženost je spojená s dobrem a dobrým životem. Blaženost proto vyžaduje etické ctnosti i ctnosti praktické, které umí prokázat jen ti nejlepší. Abychom toho ale dosáhli, musíme mít na dosah vlastní zdroje a příležitosti, mezi které podle Sherman patří právě naši přátelé jako zdroje vnějších dober. Aristotelés nás totiž upozorňuje na to, že ke štěstí neboli blaženosti potřebujeme tato vnější dobra, kterými mohou být právě

¹²³ N. Sherman, *Aristotle on Friendship and the Shared Life*, in: *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol. 47, No. 4, 1987, published by: International Phenomenological Society, 2012, s. 593.

¹²⁴ Tamtéž, s. 593.

naši přátelé. Je nutné mít dostatek všech dober, aby se dalo hovořit o úplné blaženosti. Pokud by totiž jedno z dober mělo chybět, pak už bychom o blaženosti hovořit nemohli.¹²⁵

Sherman nám ukazuje, že Aristotelés má na mysli dvě třídy vnějších dober; ty, které jsou nástroji štěstí, a ty, které nejsou pouze takto instrumentální, ale které jsou nezbytné pro vnitřní štěstí. Tato druhá vnější dobra jsou nutná, protože jejich nedostatek kazí naši blaženost.¹²⁶ Naši přátelé figurují v obou typech vnějších dober.

První třída dober je podle Sherman následovná. Přátelé mohou být takoveto nástroje ve smyslu, v němž chápeme například peníze nebo politické organizace. V tomto smyslu nám totiž poskytují prostředky, jimiž můžeme dosáhnout našich konkrétních cílů. Stejně jako jsme tedy závislí na penězích, tak můžeme být podobně závislí i na podpoře přátel. A jsme na nich závislí v tom případě, když naše cíle nemůžeme realizovat sami.¹²⁷

Ve druhé třídě dober také vystupují naši přátelé, ale tato druhá třída je podle Sherman už poněkud složitější. Přátelství má podle Sherman skutečnou hodnotu, ne ale ve smyslu izolace, že bychom se od druhých lidí museli izolovat. Spíše je důležitá vnitřní hodnota u přátelství, která poskytuje našemu životu nějakou formu. V tomto životě pak může jednající nejlépe realizovat svou ctnost, a tak dosáhnout vytoužené blaženosti.

Sherman se zaměřuje na přátelství jako na něco, co nám pomáhá uspořádat náš dobrý a blažený život a ukazuje, že právě díky přátelům, které Aristotelés označuje jako nejpotřebnější pro vnější dobra, můžeme žít plnohodnotný život plný blaženosti.¹²⁸ Bez přátel bychom totiž nemohli žít, i kdybychom měli všechna ostatní dobra. Přátelství tedy vytváří určitou oblast, kde se vyjadřuje ctnost a vlastně i blaženost.¹²⁹ K čemuž nás neustále dovádí Aristotelés při své argumentaci, když nás přesvědčuje o tom, že bez přátel a pospolitého života by blažený život nebyl možný.

Na tento názor se dá ale pohlížet mnoha způsoby. Přátelství podle Sherman poskytuje ctnostné jednání, stejně jako poskytuje příležitosti pro toto jednání. V dokonalém přátelství jsou podle Aristotela pouze ctnostní lidé, proto i jejich jednání je ctnostné. Sherman chce ukázat, že takové přátelství, o kterém mluví Aristotelés, je pro život potřebné. Už kvůli tomu,

¹²⁵ Eth. Nic, 1099a 31-b4.

¹²⁶ N. Sherman, *Aristotle on Friendship and the Shared Life*, in: *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol. 47, No. 4, 1987, published by: International Phenomenological Society, 2012, s. 594.

¹²⁷ Tamtéž, s. 594.

¹²⁸ Tamtéž, s. 595.

¹²⁹ Tamtéž, s. 595.

že člověk tímto způsobem rozšiřuje své hranice a pokud je dobrý a blažený, pak do svého dobra zahrnuje i dobro druhých lidí.

4.3. Soběstačnost dobrého života

Vidíme tedy, že přátelé jsou určitá vnější dobra, která nám pomáhají dosáhnout blaženého života. Podle Nancy Sherman pokud Aristotelés hovoří o blaženosti, která zahrnuje i blaženost ostatních lidí, pak hovoří o soběstačnosti dobrého života (což jsme již zmínili výše). Sherman ve svém textu poukazuje na Aristotelovu myšlenku, který o soběstačnosti přesně říká, že „za soběstačné pokládáme to, co samo o sobě činí život žádoucím a ničeho nepostrádajícím; domníváme se pak, že takovým dobrem jest blaženost. Jeví se tudíž blaženost něčím dokonalým a něčím soběstačným, poněvadž jest cílem všeho konání.“¹³⁰ V rámci soběstačnosti pak Aristotelés upozorňuje na to, že lidské bytosti jsou od přírody politické a sociální, proto ve většině případů nejde o jednotlivce, který žije sám, ale jde o přátele, rodinu, spoluobčany, tudíž jde o větší počet lidí.¹³¹

Sherman tvrdí, že „pro lidské bytosti je soběstačný život životem větším, než je život jednoho člověka.“¹³² V tomto případě se Sherman ve svém textu odkazuje i na knihu *Magna Moralia*, na jejímž základě ukazuje, že se nemůžeme ohlížet na soběstačnost boha, protože bůh je sám svým vlastním blahem, zatímco pro náš blahobyt jsou potřebné přátelské vztahy. Je důležité zdůraznit, že soběstačnost, kterou má Aristotelés na mysli, není soběstačností s ohledem pouze na život, ale má na mysli soběstačnost s ohledem na dobrý život. Proto nám podle Sherman nejdůležitější druh přátelství, kterým označuje Aristotelovo dokonalé přátelství, umožňuje nejen žít, ale také vzkvétat.¹³³

Podle Sherman nám Aristotelés v IX. knize (9. kapitole) *Etiky Nikomachovy* ukazuje, že se vyskytuje názor, že soběstačný člověk nepotřebuje přátele. Vždyť věci, které jsou dobré, patří jemu samotnému a on nic dalšího nevyžaduje. Proč by tedy potřeboval přátele, když má pocit, že má vše, co potřebuje? S tím ale nemůžeme souhlasit, neboť Aristotelés interpretuje soběstačnost člověka trochu jinak. A hlavně Aristotelés říká, že „blažený člověk potřebuje

¹³⁰ Eth. Nic, 1097b 15-21.

¹³¹ Eth. Nic, 1097b 11.

¹³² N. Sherman, *Aristotle on Friendship and the Shared Life*, in: *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol. 47, No. 4, 1987, published by: International Phenomenological Society, 2012, s. 595.

¹³³ Tamtéž, s. 596.

přátel.¹³⁴ Sherman interpretuje Aristotela, který přesně říká, že „život člověka osamělého jest obtížný, neboť není snadno, aby člověk sám o sobě neustále byl činný, s jinými však a k jiným jest to snadné. Tato činnost tedy, ježto jest příjemná o sobě, bude stálejší, a tak tomu má býti u blaženého člověka.“¹³⁵ Pokud bychom ale podle Sherman hovořili o dobrých aktivitách a o dobrém jednání, pak by se u tohoto jednajícího člověka nedalo o soběstačnosti hovořit. Kdo je s tímto tvrzením v rozporu, činí tak podle Sherman proto, že si nedokáže představit přátelství jako něco, co se shoduje se širším pojetím. Soběstačnost je podle Sherman tedy vztah, který je určen jako druh přátelského vztahu.

Závěrem této podkapitoly Sherman dochází k tomu, že zatímco osamělá soběstačná osoba nepotřebuje ostatní lidi jako prostředky nebo jako nástroje pro svůj vlastní život, Aristotelova osoba bude tyto druhé potřebovat neustále, protože s nimi bude sdílet společné cíle a budou mít společně naplánovanou osnovu života, který budou žít společně, a který bude obsahovat jejich vytoužené cíle. Podle Sherman a její interpretace Aristotela je tomu tak, že když jsme v takovém rozpoložení, že nepotřebuje nic dalšího, pak můžeme s ostatními klidně sdílet naše potěšení (ne, že se uzavřeme do sebe). A také můžeme ostatní lépe soudit, když jsme soběstační, než když jsme v nouzi; máme potřebný nadhled. A nejvíce potřebujeme podle Sherman ty přátele, kteří jsou hodni žít život společně s námi.

Tedy nejlepší druh přátelství (dokonalé přátelství) nám podle Sherman poskytuje společenství s těmi, se kterými můžeme sdílet naše společná dobra a zájmy při společném prožívání našich životů. Tento druh sdíleného štěstí určuje soběstačný život. Důležité je také tvrzení Sherman, že přátelství znamená „tkaní společného života v nějaké společné koncepci štěstí.“¹³⁶

Pokud tedy hovoříme o blaženosti, je s ní podle Sherman nutně spojen pojem soběstačnosti. Sherman se ve své interpretaci opírá o Aristotelovo tvrzení, které jsme si již ukázali výše. Soběstačnost je tedy kritériem dobrého života (a to díky tomu, že je spojena s blažeností). Sherman nás ale upozorňuje na to, že nelze zaměňovat pojmy soběstačnost a izolovanost, na to si musíme dávat pozor. Soběstačnost, o které hovoří jak Sherman, tak i Aristotelés je brána jako soběstačnost člověka činného, který se pohybuje ve společenství ostatních lidí.

¹³⁴ Eth. Nic, 1169b 20.

¹³⁵ Eth. Nic, 1170 5-8.

¹³⁶ N. Sherman, *Aristotle on Friendship and the Shared Life*, in: *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol. 47, No. 4, 1987, published by: International Phenomenological Society, 2012, s. 596.

4.4. Přátelství v prostoru obce

V předešlých kapitolách jsme si ukázali, že dokonalé přátelství figuruje v pojetí blaženosti, že k dosažení štěstí jsou potřební přátelé jako vnější dobra a že kritériem dobrého života je soběstačnost. Nyní se dostáváme k pojetí Marthy Nussbaumové, která ukazuje, že přátelství je nutné pro blaženost, ale pouze tehdy, je-li zasazeno do prostoru obce.

Martha Nussbaumová ve své knize *Křehkost dobra* ukazuje, že člověk ke své blaženosti potřebuje vnější prostředky, čímž se přidává k tvrzení Aristotela i Nancy Sherman, kteří jsou přesvědčeni o tom, že právě přátelé jsou tím vnějším, co nám dopomáhá k naší blaženosti. Podle Nussbaumové není ale přátelství něčím daným, nýbrž jde o vztah nahodilý.¹³⁷ Podle Nussbaumové se přátelství opírá o jiné osobní vlastnosti, které přímo neodpovídají pojmu přátelství, proto pro ni je přátelství vztahem nahodilým. Mohli bychom to více objasnit tak, že Nussbaumová říká, že „neexistuje vlastnost milující nebo přátelský, která by se vztahovala k lásce stejně jako odvážný k odvážnému jednání, totiž jako jeho hnací síla a – nejsou-li žádné překážky – jako jeho dostatečná podmínka.“¹³⁸ Proto můžeme říci, že je pouze na nás, zda tento vztah během našeho života s někým vytvoříme nebo ne. Je pouze na nás, koho si do vztahu vybereme a čí vlastnosti se nám budou zamlouvat. Podle Nussbaumové ale Aristotelés tvrdí, že přátelství není nahodilé, nýbrž je důležitou složkou dobrého života.¹³⁹ Přátelství se tedy musí podle Aristotela odehrávat ve společenství.

Nussbaumová přiznává, že přátelství je jednou z věcí, které člověku dopomáhají k dobrému životu, hned v zápětí ale říká, že jde o stav, který není trvalý a který může podlehnout zvratu, proto se na něj nemůžeme moc spoléhat.¹⁴⁰ Nussbaumová poukazuje na Aristotelovo přesvědčení, že k dobrému životu se dá dospět pouze v obci, a proto i přátelství musí nutně probíhat v rámci obce. V obci se podle Nussbaumové dá totiž předpokládat, že člověk bude mít určitý charakter a bude dobře vychován, proto se podle Nussbaumové může takový člověk stát něčím přítelem. „Ukazuje se tak, že občanská aktivita a dobré politické prostředí jsou nezbytnými pomocnými prostředky pro rozvinutí a zachování dobrého charakteru.“¹⁴¹ I když člověk má dobrý charakter, i přes to je podle Nussbaumové důležité, aby žil v obci, kde může rozvíjet své schopnosti, charakter a kde může celkově utvářet svou osobnost.

¹³⁷ M. Nussbaumová, *Křehkost dobra*, Oikúmené, Praha: 2003, s. 642.

¹³⁸ Tamtéž, s. 643.

¹³⁹ Tamtéž, s. 644.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 645.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 650.

Jak tedy vidíme, tak se nám Nussbaumová snaží ukázat, že pro Aristotela je přátelský vztah možný jen v obci. Zde jsou totiž lidé dobře vychovaní, dobře jednají a mají dobrý charakter. Tito lidé jednají podle rozumu. Na základě čehož Aristotelés z pojetí přátelství vylučuje otroky, kteří se nemohou řídit rozumem, nemohou dojít k blaženosti a nemohou se podle Aristotela ani podílet na nejvyšším, dokonalém přátelství.¹⁴²

Proto docházíme k tomu, že přátelství a blaženost jsou v Aristotelově pojetí nutně spojená. Vidíme, že role dokonalého přátelství je pro Aristotela velmi důležitá, dopomáhá nám totiž dojít k blaženosti, o kterou člověk, který žije v obci, usiluje.

¹⁴² M. Nussbaumová, *Křehkost dobra*, Oikúmené, Praha: 2003, s. 650. (Ve svém textu vychází Nussbaumová z Aristotelovy *Politiky*)

ZÁVĚR

Ukázali jsme si, že Aristotelovo přátelství není tak jednoznačně uchopitelné, jak by se mohlo zdát. Zaměřili jsme se na problematiku „druhého já“, na problematiku špatných lidí v dokonalém přátelství a na nutné spojení dokonalého přátelství s pojmem blaženosti u Aristotela.

V první kapitole jsme si ukázali Aristotelovo pojetí přátelství. Aristotelés vychází z toho, že přátelství je důležité pro dobrý život a pro dosažení blaženosti, o kterou všichni lidé usilují. Důležité podmínky přátelství jsou u Aristotela tři: příteli přejeme dobro pro něho samotného, důležitá je vzájemná přízeň v přátelství a také musí být naše přátelství skutečné (realizovatelné). Po vymezení obecných definičních bodů, Aristotelés přechází ke svému rozdělení přátelství, kdy určuje přátelství pro užitek, pro rozkoš a dokonalé přátelství, které je podle něho tím nejlepším.

Dokonalé přátelství má podle Aristotela vznikat mezi lidmi ctnostnými, kteří žijí v obci, jsou uměřeni, jednají podle rozumu a chtějí stále totéž. Takové přátelství je pak podle Aristotela stálé, neměnné a nevzniká nahodile, jako zbylé dva druhy přátelství.

V „nižších“ druzích přátelství si lidé podle Aristotela vzájemně dobro nepřejí. Setrvávají v tomto vztahu jen potud, pokud z něho mají nějaký užitek. Jde jim o vlastní dobro, o vlastní pocit příjemnosti. Tato přátelství vznikají nahodile a nejsou proto podle Aristotela stálá.

Druhá kapitola je zaměřena na pojetí Nancy Sherman, která Aristotela nekritizuje, pouze interpretuje jeho myšlenky. Vznik přátelství vidí jako určitý výběr druhého člověka, se kterým chceme vytvořit přátelský vztah. K této volbě používá Sherman Aristotelův pojem „druhé já“, proto říká, že si volíme „druhé já“. Naše volba je však podle Sherman odůvodněná. Musíme vědět, s kým chceme ve vztahu být a s kým ne, takže právě podle toho si druhého člověka volíme. Volíme si člověka, který bude stát po našem boku a bude s námi v každé situaci, kterou prožijeme. Mezi přáteli pak musí podle Sherman být vzájemná loajalita, která nám zaručí blažený společný život. Sherman zde zdůrazňuje Aristotelovo

stanovisko, že pro dokonalý přátelský vztah je nutný společný čas mezi dvěma lidmi. Pouze tímto způsobem mohou lidé zjistit, jak sladit dva oddělené životy v jeden.

Pokud si tedy někoho volíme jako naše „druhé já“, pak od tohoto vztahu musíme čekat určitou shodu. Sherman ukazuje, že takováto shoda v intimním přátelství se týká společných názorů na společný život. Vybíráme si novou součást našeho života.

Sherman dokonalé přátelství ještě spojuje s pojmem identifikace sebe sama. K identifikaci podle ní dochází právě díky druhé osobě, kterou jsme si odůvodněně vybrali do našeho společného života. Jde o to, že štěstí jednoho ovlivňuje štěstí druhého. Jde o pocit soucitu. Podle Sherman musejí mít dva přátelé pocit sounáležitosti, musí si být věrní a oddaní, ale na druhé straně se musejí kvůli druhému umět i trochu omezit.

Je dokonalé přátelství možné pouze mezi dobrými lidmi? Na tuto problematiku se zaměřila kapitola třetí, která se ptá, proč by nemohlo takové přátelství vzniknout i mezi lidmi špatnými, kteří jsou podle Aristotela nectnostní. Mezi špatnými lidmi by podle Jakuba Jínka mohlo vzniknout dokonalé přátelství, ale jen v tom případě, pokud bychom pojmu sebeláska rozuměli v negativním smyslu (jako egoistické zaměřenosti pouze na sebe sama). Jinak nejdou špatní lidé do dokonalého přátelství zařadit.

Kapitola začíná úvahou Jakuba Jínka, který vychází z myšlenky podobnosti všech druhů přátelství. K této myšlence dochází přes ctnost, ve které je podle něho obsažena i příjemnost a užitečnost, které na ctnost odkazují jako na svůj původ. Stejným způsobem to podle Jínka probíhá i u přátelství. Přátelství pro rozkoš i přátelství pro užitek se podle Jínka odkazují na dokonalé přátelství právě jako na svůj původ. V tomto bodě jsou tedy příbuzné a podobné.

Jínek ve svém textu kritizuje Aristotela a to tím, že ukazuje, že podle něho i v nedokonalých přátelstvích přejeme příteli dobro. My mu přejeme dobro kvůli „němu samému“, kvůli jeho vlastnostem. Tyto vlastnosti na druhém oceňujeme a právě díky nim nechceme, aby byl jiný, než jaký je. Díky jeho vlastnostem mu v našem společném přátelství přejeme dobro.

Úvahou nad špatnými lidmi a jejich možností být či nebýt v dokonalém přátelství se zabývá i Stanislav Synek. Synek vychází z myšlenky, že špatný člověk není ucelený, nemůže

sám sebe brát jako celek. Špatný člověk se vztahuje pouze k nahodilostem a nemůže uchopit své bytí. Takový člověk neutváří celistvou bytost. Takový člověk pak podle Synka nemůže být dobrým přítelem, a to ani sám sobě.

Pojmem sebelásky neboli lásky k sobě samému se zabývá Jinek, ale především Aristotelés, který ukazuje, že máme nejvíce milovat největšího přítele. Největším přítelem jsme my sami, proto máme podle Aristotela nejvíce milovat sami sebe. Máme být sobcem, ale v pozitivním významu. Podle Aristotela máme být takovým sobcem, který je ctnostný, jedná podle rozumu a zajímá se o krásno. Jako takový je pak člověk prospěšný jak sám sobě, tak i svým přátelům. Špatný člověk je podle Aristotela rozdvojen, po něčem baží, ale chce něco jiného. Takový člověk je pak podle Aristotela vždy nespokojen.

Podle Jinka je sebeláska u Aristotela zdrojem blaženosti, která by měla být cílem každého života. Ctnostní lidé, kteří jednají podle rozumu, jsou vnitřně jednotní, zatímco špatní lidé jsou nejednotní.

Vidíme tedy, že pojetí Aristotela a komentáře Jinka i Synka jsou dosti stejná. Všichni docházejí k tomu, že špatní lidé jsou neceliství, a proto nemohou udržovat dokonalá přátelství.

Poslední kapitola se zaměřila na dokonalé přátelství jako na určitý prostředek k blaženému životu a na otázku, zda je přátelství k blaženému životu potřebné. Každý ve svém životě usiluje o dobro, nejvyšším dobrem je blaženost, která je podle Aristotela soběstačná. Což znamená, že ji chceme pro ni samu a ne pro nic dalšího. Viděli jsme tedy, že podle Aristotela je přátelství důležité, pokud chceme dojít k blaženému životu.

Podle Synka (ale samozřejmě i Aristotela) právě dokonalé přátelství pomáhá lidem dosáhnout blaženosti. Přátelé nám podle Synka do života přinášejí slast. Díky nim docházíme k sebeuvědomění. Právě naše vědomí o přítomnosti druhého je tím, díky čemu si umíme uvědomit svoji vlastní existenci.

Nancy Sherman hledá argument, proč musí dokonalé přátelství figurovat v blaženosti. K dosažení blaženosti jsou totiž podle Sherman potřebná vnější dobra a jedním z těchto dober jsou právě naši přátelé. Přátelství je podle Sherman určitou formou, která nějak určuje náš život. Ale musíme si i dát pozor, abychom na přátelích nebyli závislí (jako na penězích).

Přátelství je tedy podle Sherman potřebné k blaženému životu, protože je jedním z dober, o která v životě usilujeme.

S dobrým životem je podle Sherman spojena ještě soběstačnost. Jak jsme již řekli, tak blaženost je tím nejvyšším dobrem právě proto, že ji chceme pro ni samu a ne pro nic dalšího. V tomto smyslu je blaženost soběstačná. Proto je i přátelství skrze blaženost spojeno se soběstačností. Sherman ale touto soběstačností nemyslí izolovanost, to, že by se člověk vystačil na všechno sám. Sherman tím myslí soběstačnost v rámci jednání, které se odehrává v obci.

Spojení přátelství s prostorem obce doplňuje myšlenka Marthy Nussbaumové, která uzavírá poslední kapitolu i celou práci. Nussbaumová vychází z toho, že je přátelství stavem nahodilým, může tedy snadno podlehnout zvratu. Ti lidé, kteří jsou ctnostní, jsou v obci vychováni určitým způsobem, mají dobrý charakter a jsou dobří. Proto Nussbaumová hovoří o přátelství v prostoru obce, což zdůrazňuje v Aristotelově pojetí. Právě obec je tím prostorem, který umožňuje, aby mohlo dokonalé přátelství vzniknout, protože právě v obci se ctnostní lidé vyskytují, a proto se mohou potkat a vytvořit dokonalý přátelský vztah.

POUŽITÁ LITERATURA:

- Aristotelés, *Etika Nikomachova*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1996. 493 s. ISBN 80-901796-7-3.
- Aristotelés, *Etika Eudémova*, in: Perseus Digital Library.
- Nancy Sherman, *Aristotle on Friendship and the Shared Life*, in: *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol. 47, No. 4, 1987, published by: International Phenomenological Society, 2012.
- Jakub Jinek, *Přátelství, dobro, polis. K významu přátelství v celku Aristotelovy praktické filosofie*, in: *Studia Neoaristotelica* 8, 2011.
- Stanislav Synek, *Lidská přirozenost jako úkol člověka. K pojetí lidské přirozenosti v Etice Nikomachově*, Fakulta humanitních studií, Karlova univerzita, Praha, 2011.
- Martha Nussbaumová, *Křehkost dobra*, Oikúmené, Praha: 2003, ISBN 80-7298-089-0.